

İncilər
yaradan
rejissor

Həsən
Seyidbəyli

» sahifə 7

İki çal papağın
və bir qara
kepkanın nağılı

Mehdi
Hüseyn

» sahifə 12

Yeni il
hekayəsi

İlya
Çavçavadze

» sahifə 13

Azərbaycan Yeni ili qarşılayır

2015

31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının
Həmrəylik Günüdür

» sahifə 4

Sona
Cabbarlının
xatirələri

» sahifə 5

Depardye
Rusiyanı
tərk etdi

» sahifə 16

ANONS

"Xəzər" jurnalının
növbəti sayı çapdan çıxıb
» sahifə 3

Yarlıqlı adamlar
» sahifə 3

Tənhalıq haqqında saqa
» sahifə 6

"Kitabi - Dədə
Qorqud"un məşhur
boyu 25 dildə
» sahifə 6

Ümdə arzular
» sahifə 7

Siyasi tarix
professorumuz
» sahifə 9

Nadir şahın əfqanları
fəth edib məğlubiyyətə
uğratması barədə
yazdığı rəqəm
» sahifə 11

Buz dövründə heyvanların
başına nə gəldi?
» sahifə 15

Şah İsmayıl fars deyən
redaktora sət cavab
» sahifə 16

Frensis Ford Koppola:
"İslam sülh dinidir"
» sahifə 16

Yazıçı nazirə nənəsinin
üzüyünü, aktyorsa
qaçqınlara 1 milyon
dollar göndərdi
» sahifə 16

Azərbaycan Prezidenti xalqımızı 31 Dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə təbrik edib

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev xalqımızı Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə təbrik edib.

Təbrikdə deyilir.

"Əziz həmvətənlər!

Hörmətli soydaşlar!

Vətən təəssübkeşliyi, doğma yurda və milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq kimi nəcib hisslər aşılardan 31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü ərəfəsində sizi salamlayır, hər birinizə xoş arzu və diləklərimi çatdırıram.

Bütün soydaşlarımızın azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında sıx birləşərək mütəşəkkil qüvvəyə çevrilməsi məsələsinə xüsusi diqqət yetirən ümummilli lider Heydər Əliyev bu sahədə tarixi qərarlar qəbul etmiş, xaricdə məskunlaşmış həmvətənlərimizin hüquqlarının qorunmasına, diaspor quruculuğunun geniş vüsət almasına yönələn əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirmişdir. Aparılan məqsədyönlü siyasətin nəticəsi olaraq, bu gün diaspor təşkilatlarımız fəaliyyət göstərdikləri ölkələrdə Azərbaycan həqiqətlərinin təbliği, milli maraqlarımızın müdafiəsi və respublikamızın digər dövlətlərlə qarşılıqlı faydalı münasibətlərinin dərinləşməsi işinə öz töhfələrini verirlər.

Hazırda davam edən qlobal maliyyə-iqtisadi böhrana baxmayaraq, hamımızın doğma vətəni olan Azərbaycan Respublikasında 2015-ci ildə də sosial-iqtisadi artım dinamikası qorunub saxlanmış, müxtəlif sahələri əhatə edən dövlət proqramları və infrastruktur layihələri ardıcıl icra edilmişdir. Ölkəmiz Avropa ilə Asiyayı, Şimalla Cənubu bir-birinə bağlayan nəhəng transmilli enerji-naqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. İlin əvvəlində təməli qoyulmuş TANAP layihəsi də daxil olmaqla, zəngin qaz ehtiyatlarımızın dünya bazarlarına nəqli sahəsində nəzərdə tutduğumuz planların gerçəkləşdirilməsi Azərbaycanı etibarlı enerji təchizatçısı kimi beynəlxalq aləmdəki rolunu daha da artıracaq, respublikamızın gələcək inkişafı və xalqımızın rifahının yüksəldilməsi yolunda yeni perspektivlər açacaqdır.

Bu il Azərbaycan böyük idman bayramına – Birinci Avropa Oyunlarına ev sahibliyi etmişdir. Qitənin 50 ölkəsinin idmançılarının iştirakı ilə keçirilən bu tədbir yüksək səviyyədə təşkil olunmuş, beynəlxalq ictimaiyyətdə dövlətimizin potensialı, xalqımızın çoxəsrlik tarixi və zəngin mədəniyyəti, qonaqpərvərliyi və tolerantlıq ənənələri barədə müsbət təəssüratlar yaratmışdır.

Son dövrlər dünyanın müxtəlif guşələrində hərbi-siyasi münaqişələrin və iğtişaların artmasına baxmayaraq, Azərbaycanda mövcud olan ictimai-siyasi sabitlik, hakimiyyət və xalq arasında etimad mühiti daha da möhkəmlənmişdir. Noyabr ayında demokratik və şəffaf şəraitdə keçirilmiş növbəti parlament seçkiləri də cəmiyyətin nikbin əhval-ruhiyyəsinin, xalqımızın aparılan siyasətə dərin rəğbətini parlaq təzahürü olmuşdur.

Təəssüflə qeyd etməliyəm ki, Ermənistanın təcavüzkar siyasəti və qeyri-konstruktiv mövqeyi ucubandan hələ də həllini tapmamış Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi hamımızı narahat edən tələpəli problem kimi qalır. Bu gün Azərbaycan Respublikası güclü iqtisadiyyata və torpaqlarımızı hər an işğalçılardan azad etməyə hazır olan qüdrətli orduya malikdir. Lakin biz yenidən qan tökülməsinin qarşısını almaq, regionda gərginliyi artırmaq məqsədilə münaqişənin beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində dinc yolla ədalətli həllinə çalışırıq. Hesab edirəm ki, bundan sonra da söylərimizi birləşdirməli, işğal edilmiş ərazilərimizin azad edilməsi uğrunda ardıcıl və məqsədyönlü iş aparmalıyıq. Bu sahədə diaspor təşkilatlarımızın da üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Azərbaycanın suverenliyinin qorunması və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə öz həmrəyliyimiz və birgə fəaliyyətimizlə sanballı töhfə vermək bizim başlıca amalıdır.

Sizi Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibəti ilə səmimi-qəlbədən təbrik edir, hər birinizə xoşbəxtlik, firavanlıq və işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Nəringül Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250.

Sifariş: 4046

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74. Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində

qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 4160

İlham Əliyev və ailə üzvləri Heydər Əliyev Fondunun yeni layihəsi olan Zirə Mədəniyyət Mərkəzinin və eko-parkın açılışında iştirak ediblər

Dekabrın 30-da Heydər Əliyev Fondunun yeni layihəsi olan Zirə Mədəniyyət Mərkəzinin və eko-parkın açılışı olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva və Fondun vitse-prezidenti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva açılış mərasimində iştirak ediblər.

Xüsusi layihə əsasında tikilmiş Zirə Mədəniyyət Mərkəzinin ümumi sahəsi 6 min kvadratmetrdir. İkimərtəbəli binanın girişində ümummilli lider Heydər Əliyevin büstü qoyulub. Burada Prezident İlham Əliyevin və Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın ictimai-siyasi fəaliyyətlərini əks etdirən fotostend qurulub. Qalereyada yaşıllıq sahəsi salınıb, müxtəlif növ ekzotik bitkilər, gül və ağaclar əkilib, köşklər qurulub, sukanal sistemi yaradılıb. Mərkəzin xarici dil kabinetində ingilis, rus və fransız dillərinin öyrənilməsi üçün bütün dərslər vəsaitləri var. Kabinetdə elektron lövhə qurulub, hər bir şagird masası son elektron texnologiyalı kompyuterlərlə təchiz olunub. Zirə Mədəniyyət Mərkəzindəki IDEA resurs mərkəzi ölkə üzrə fəaliyyət göstərən anoloji mərkəzlərdən biridir və Ətraf Mühitin Mühafizəsi naminə Beynəlxalq Dialoq İctimai Birliyinin ideyası ilə yaradılıb. Burada qlobal iqlim, flora və fauna dəyişikliyi problemləri, kimyəvi tullantılar, ekoloji tarazlığın pozulması ilə bağlı görüşlərin, "dəyirmi masa"ların keçirilməsi planlaşdırılır. Mərkəzdə yaşıllaşdırma, landsaft dizaynı və bağçılıqla bağlı treninqlər də keçiriləcək.

Şahmat sinfində bu qədim oyunun sirlərini öyrənmək istəyənlərin məntiqi düşüncələrinin düzgün formalaşdırılması üçün ən üstün elektron texnologiya qurulub. Kabinet elektron şahmat lövhələri ilə təmin edilib. Oyunlar eyni vaxtda internet vasitəsi ilə monitorada nümayiş olunur.

Moda studiyası da müasir tikij avadanlıqları ilə təmin olunub. Bura dərzilik kursu, tikij dərsləri ilə yanaşı, geyimlərin sifarişi, həm də nümayiş xarakterli bir məkandır. Paltarların biçimi və tikij kursu fərdi və qrup xarakteri daşıyır.

Muzey formatında yaradılan Zirə Xalça Muzeyi də Mədəniyyət Mərkəzində yerləşir. Muzeydə 150 ildən çox yaşı olan Azərbaycan xalçaçılıq məktəbinin nadir nümunələri qorunur. Burada xovlu və xovsuz xalçalar, kilim, palaz nümunələri nümayiş olunur. Xüsusi elektron tanıtım sistemi ilə təchiz edilən muzeydə hər bir xalça haqqında Azərbaycan və ingilis dillərində geniş məlumat verilir. Xalça Muzeyinin nəzdində Xalçaçılıq Tədris Mərkəzi də fəaliyyət göstərir. Burada xalçalarımız haqqında praktik və nəzəri dərslər keçirilir. Bu dərslərdə müxtəlif yaş qruplarına aid insanlar iştirak edir. Tədris mərkəzi xalçaçılıqda istifadə olunan ləvazimatlarla və hanalarla təchiz olunub. Dərslərin səmərəli keçirilməsi üçün mərkəz Azərbaycan xalçaçılığından bəhs edən audio və video materiallar, kitablar, kataloq və jurnallarla təmin olunub. Mərkəzdə tədris zamanı istifadə olunan xalça eskizlərinin və çeşnirlərin hazırlanması üçün rəssamlıq otağı da yaradılıb. Burada 30-dan artıq şagird xalçaçılığın sirlərini öyrədiləcək. Perspektivdə xalça fabrikinin yaradılması nəzərdə tutulur.

Mərkəzdə 300 nəfərlik 3D kinozalı da fəaliyyət göstərir. "Nizami" Kino Mərkəzində nümayiş olunan filmlərin müasir texnologiya ilə təchiz olunan bu kinozalda da yayınlanması nəzərdə tutulub. Burada xüsusi akustik sistem, lisenziyalı proyektor, işıq və havalandırma sistemləri qurulub. Zaldakı konsert, musiqili gecələr, iclas, toplantı və təqdimatların keçirilməsi də mümkündür.

Nikah evində nikahların qeydiyyatı aparılacaq və bununla əlaqədar tədbirlər keçiriləcək. Yeni evləyənlərin tibbi müayinəsi və onlara tibbi arayışın verilməsi,

yeni doğulmuş körpələrin qeydiyyatı da burada aparılacaq. Mədəniyyət Mərkəzində yeni evləyənlər üçün müxtəlif mərasimlərin və əyləncələrin təşkili ilə bağlı geniş imkanlar var.

Mərkəzdə idman və bədii gimnastika təlimləri üçün nəzərdə tutulan gimnastika zalı da yaradılıb və zal Gimnastika Federasiyası tərəfindən müvafiq avadanlıqlarla təchiz olunub. Art-studiya isə rəngkarlığın sirlərini öyrənmək istəyənlər üçün yaş qruplarına aid istedadlı gənclərin cəlb olunması üçün nəzərdə tutulub. Studiya zəruri avadanlıq və rəngkarlıq vasitələri ilə təchiz edilib. Burada gələcəkdə tanınmış rəssamların ustad dərslərinin təşkili planlaşdırılır.

Elektron kitabxana mərkəzləşdirilmiş sistemlə təchiz olunub və üç mindən çox elektron vəsait bazaya yüklənib. Kitabxana xüsusi dizaynla tərtib olunub. İstifadəçilərin rahatlığı üçün kitablar sərbəst istifadəyə verilib.

Foto-video studiya da rəqəmsal texnologiyaların ən son avadanlıqları ilə təchiz edilib. Burada müasir fotostudiya - xüsusi fon pərdələri, işıq sistemi, kompyuterləşmiş foto avadanlığı qurulub. Studiyada peşəkar çəkiliş və xidmətlə yanaşı, foto-video-montaj dərslərinin keçirilməsi, mərasimlərin işıqlandırılması nəzərdə tutulub.

Zirə Mədəniyyət Mərkəzində seçicilər, qəsəbə sakinləri ilə qəbul və görüşlərin keçirilməsi üçün də hər cür şərait yaradılıb. Seminar, treninq, iclas, təqdimat və yığıncaqların təşkili üçün zəruri avadanlıqla təchiz olunan 60 nəfərlik konfrans zalı qurulub.

Mərkəzin özəlliyini artıran mühüm amillərdən biri də burada Orxideya Evinin yaradılmasıdır. Ölkədə ilk dəfə yaradılan bu məkanda 150 nəfərlik qonaq qəbulu və müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi üçün hər cür şərait var. Zaldın tərtibatında müxtəlif ekzotik gül və ağac kompozisiyalarından, rəngarəng orxideya növlərindən istifadə olunub.

Sonra Prezident İlham Əliyev və ailə üzvləri Xəzər rayonunun bir qrup sakini ilə görüşüblər.

“31 dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günüdür” adlı kitab sərgisi açılıb

Milli Kitabxanada Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə kitab sərgisi açılıb.

Kitabxanadan AzərTAC-a bildirilib ki, “31 dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günüdür” adlı sərgi neft kimyasının bünövrəsini qoyan kimyaçı-alim, ictimai və siyasi xadim, kimya elmləri doktoru, akademik Yusif Məmmədəliyevin anadan olmasının 110 illiyinə həsr olunub.

Sərgidə alimin əsərləri, haqqında yazılan kitablar, qəzet və jurnal materialları təqdim olunur.

Bundan başqa, kitabxanada müasir Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri, yazıçı Yusif Səmədoğlunun anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə “Yusif Səmədoğlu - 80” kitab sərgisi də açılıb.

“Xəzər” jurnalının növbəti sayı çapdan çıxıb

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin rüblük mətbu orqanı olan “Xəzər” dünya ədəbiyyatı jurnalının növbəti (4/2015) sayı nəşr olunub.

Jurnalın bu sayında:

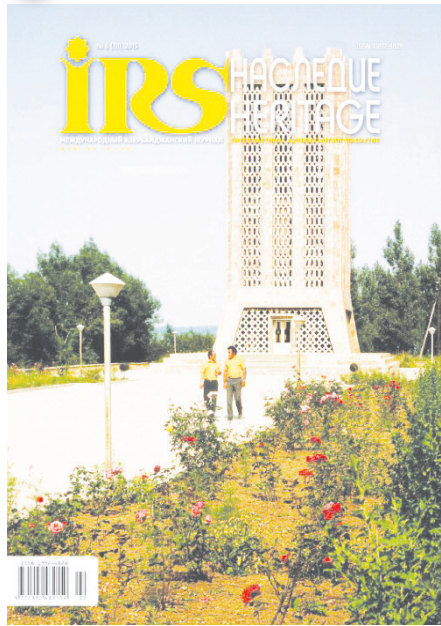
- “Nobel kürsüsü” rubrikasında - 2015-ci ilin ədəbiyyat üzrə nobelçisi Svetlana Aleksiyeviçin Nobel nitqi və “Tabut oğlanlar” hekayəsi;
- “Azərbaycan ədəbiyyatı” rubrikasında A. Məsudun “Mənsur Həllac” pyesi;
- “Bəşəri poeziya” rubrikasında Oktavio Pasın şeirləri və müsahibəsi;

- “Məktublər” rubrikasında Tomas Vulfun məktubları;
- “Klassik hekayələr” rubrikasında Adolfo Kasaesin “Qəbri necə qazmalı” hekayəsi;
- “Latın Amerikasız poeziyası” rubrikasında Kolumbiya şairlərinin şeirləri;
- “Esse” rubrikasında Uiston Hyu Odenin “Mən”i olmayan adam” essesi;
- “Yaddaş” rubrikasında İbn Fədlanın “Səyahətnamə”si;
- “İspan modernizmi” rubrikasında Antonio Maçadonun şeirləri;
- “100 il” rubrikasında Haldun Tanərin “Kəşanlı Əli dastanı” pyesi və digər maraqlı yazılar təqdim olunur.

“İRS-Naslediye” jurnalının xüsusi buraxılışı Qarabağa həsr edilib

Moskvada “İRS-Naslediye” jurnalının 11-ci xüsusi buraxılışı işıq üzünə görüb. Qarabağa həsr olunan bu nömrədə Azıx mağarası, Şuşada görkəmli Azərbaycan şairi Molla Pənah Vəqifin məqbərəsi, Qarabağ xalçaları haqqında məqalələr təqdim olunub. Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına iddiaları və ötən əsrin əvvəllərində erməni terrorizmi haqqında materiallar, heç şübhəsiz, oxucuların diqqətini cəlb edəcək. Nömrə 1980-ci illərin sonu - 1990-cı illərin əvvəllərində Qarabağ müharibəsində döyüşən Vətən övladlarının nadir fotosəkilləri ilə tamamlanıb.

Jurnalın baş redaktoru Musa Mərcanlıın “Arxeoloji saxtalaşdırmalar?” sərəlvhəli məqaləsində Qarabağda Azərbaycan mədəni irsinin erməni işğalçıları tərəfindən məhv edilməsindən söz açılır. Məqalədə deyilir: “Zəbt edilmiş ərazilərdə maddi mədəniyyət nümunələrinin dağıdılması və saxtalaşdırılması ilə

kifayətlənməyən işğalçılar burada “arxeoloji qazıntılara” başlayıblar. Hərçənd bütün bu abidələr hələ müharibədən əvvəl Azərbaycan və sovet alimləri tərəfindən öyrənilib. Nəticədə çoxsaylı elmi əsərlər yazılıb və yerli, habelə xarici nəşrlərdə dərc edilib. Buradan belə nəticə hasil olur ki, indiki “qazıntıların” məqsədi elmdən uzaqdır: söhbət ermənilərin bu diyara XIX əsrin əvvəllərində köçürülməsi barədə hamıya məlum olan faktın izini itirmək, əvəzində ermənilərin, guya, bu torpaqlarda lap qədimlərdən yaşaması barədə saxta tezisi “sübut edən” materiallar “tapmaqdır”. Müəllif vurğulayır ki, hələ 2000-ci ildən başlayaraq beynəlxalq ekspedisiya bəhanəsi ilə Azıx və Tağlar mağaraları, Qaraköpkətpə və Uzundərə kurqanları, Şahbulaq sahəsi kimi məşhur abidələrdə irimiqyaslı “qazıntılar” aparılır. “Qazıntı işlərində” başqa ölkələrdə yaşayan erməni mənşəli alimlər iştirak edirlər.

Jurnal erməni terrorizmi barəsində silsilə məqalələr dərc etməkdə davam edir. Bu nömrədə tarix elmləri namizədi Oleq Kuznetsovun “Birinci terror müharibəsi: Rusiyadan baxış (millətlərarası erməni terrorizmi və 1988-1994-cü illər Dağlıq Qarabağ münaqişəsi)” sərəlvhəli növbəti araşdırması da çap olunub.

Fəridə ABDULLAYEVA

“Qızıl pəri” mükafatının qalibləri məlum olub

○ “Qızıl pəri” mükafatının qalibləri məlum olub. Qaliblər 15-dən çox nominasiya üzrə mükafata layiq görülüb. Mükafatın təşkilat komitəsindən AzərTAC-a bildirilib ki, ilk müsabiqə cari ildə, 2010-2015-ci illərin istehsalı olan əsərlər üzrə keçirilib. Qalibləri peşəkarlardan ibarət münisiflər heyəti müəyyənləşdirib. Qaliblərin elan olunması və mükafatların təqdimat mərasimi dünya kinonun 120 illiyi ilə əlaqədar olaraq dekabrın 28-də keçirilib.

Münisiflər heyətinin seçimi nə əsasən “Nabat” ən yaxşı bədii film, Elxan Cəfərov ən yaxşı rejissor işi, Müşfiq Hətəmov ən yaxşı prodüser, Yavər Pzayev

ən yaxşı orijinal ssenari, Nadir Mehdiyev ən yaxşı operator işi, Rafiz İsmayılov ən yaxşı rəssam işi, Cavanşir Quliyev ən yaxşı orijinal musiqi, Gülzar Qurbanova ən yaxşı qadın rolunun ifası, Fuad Poladov və Namiq Ağayev ən yaxşı kişi rolunun ifası, “Axınla aşağı” ən yaxşı debüt filmi (tammetrajlı), “Zabit şərəfi” ən yaxşı

qısmetrajlı bədii filmi, “Əriyən ada” ən yaxşı sənədli film, Nizami Abbas ən yaxşı rejissor işi (sənədli film), “Köhnə saat” ən yaxşı cizgi filmi, “Unudulmuş qəhrəman” ən yaxşı TV filmi, “Pərvanələrin rəqsi” ən yaxşı TV serialı və “Usta Yusifin kamançası” ən yaxşı debüt seçilərək “Qızıl pəri” mükafatına layiq görülüb.

“Milli kinonun inkişafına verdiyi töhfələrə görə” Zaur Məhərrəmov və “Milli televiziyanın inkişafına verdiyi töhfələrə görə” Ramiz Həsənoğlu mükafat təqdim edilib.

Münisiflər heyətinin qərarı ilə “Buqələmun” filminin prodüseri İradə Bağırzadə müstəqil kinonun inkişafında fəaliyyətinə görə, Gəncənin “Kəpəz” televiziyaşınun “Difai” filmi isə tarixin qaranlıq məqamlarının aşkarlanmasına görə xüsusi diploma layiq görüldü.

Qeyd edək ki, mükafat Professional Kinorejissorlar Gildiyası tərəfindən aktyorlar və prodüserlər gildiyalarının dəstəyi ilə audiovizual sahənin inkişafına kömək, milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması və bu sahədə çalışan peşəkarları həvəsləndirmək məqsədilə təsis edilib.

Yarlıqlı adamlar

Söhbətimizə “YARLIQ” sözünün mənsəyini araşdırmaqdan başlasam, yəqin kimsəyə qəribə gəlməz. Məşhur Dal deyir ki, “Yarlıq” sözünün kökü qədim türk dilindəki “yerlik” sözündəndir, tatar xanlarının fərmanına ruslar “yarlıq” deyirdi. İndiki dövrdə “yarlıq”, müəyyən bir əmtəənin üstündən asılan xüsusi informasiya mənbəyidir ki, mala aid bütün məlumat – onun adı, mənsəyi, növü, materialı, rəngi, qiyməti, ölçüsü və sairə orda öz əksini tapır. İstehlakçı da malı dişləmədən dadına, əyninə geymədən ölçüsünə bələd olmaq imkanı qazanır.

Mallar çeşid-çeşid olduğu kimi, yarlıqlar da cürbəcürdür. Bir də görürsən rəfdəki malın yarlıqı qopub yerə düşür. Onda nə baş verir? Həmin malın sağında, solunda duranlar diqqət mərkəzində olur, yarlıqını itirmiş mal isə mürdarət kimi bir qırağa qalır, heç cirt atan da yoxdur ona. Niyə? Çünki biz gözlə gördüyümüzə çox, yarlıqdan oxuduğumuza inanmağa öyrəşmişik. Bundan belə bir nəticə çıxır: yarlıq malın özündən qat-qat mühümdür. Yaxşı, tutalım, elədir, onda bəs bir malın üzərindən başqasının yarlıqını assaq, necə olar? Müştəri aldanar yəqin. Deməli, yarlıq haqiqətən çox mühüm bir şeydir. Bunu aydınlaşdırıq.

Bir yarlıq da var ki, bəşəriyyətə lap qədim zamanlardan tanışdır, amma bizdə son illər dəbə minib. Yarlıqın bu növü gözlə görünür. Görünsəydi, nə vardı ki, xoşun gəlməyə, uzaqbaşı cırıb atardın, ya da heç olmasa, başqasına dəyişərdin. Bu yarlıqlar bizlərin bir-birimizə yapışdırıldığı yarlıqlardır. Arxayın olun, hamımızdan vardı. Mən, şəxsən, son illər yarlıqsız adama rast gəlməmişəm. Elə bil bizim respublikada gizli bir yarlıqvuranlar ordusu canı-dildən fəaliyyətdədir. Əgər belə olmasaydı, doqquz milyon adam bu gözəgörünməz yarlıqları daşıyardı?

Bu adam yarlıqları bir vaxtlar həm özünün, həm də cəmiyyətin gözündə şəxsiyyət olmuş, lakin belinə yarlıqı minəndən sonra əmtəyyə çevrilmiş yiyəsinin dalınca kölgə kimi sürünür, üstündə yazılanlardan isə heç xəbərin də olmur – onları onun-bunun ağzından təsadüfən eşirdirsən. Vallah, çoxu öz yarlıqından bixəbərdir desəm, elə bilirəm yanılmaram. Özü də adam yarlıqları cürbəcür malların üstünə vurulan əsl yarlıqlardan fərqli olaraq, şəxsi keyfiyyətləri əks etdirmir, mənsubiyyətə, daha dəqiq desək, kimin adamı olmasına işarə vurur – “bu, filan hökumət, filan dövrün adamıdır”.

Baxırsan ki, eyni yarlıqı daşıyanlar arasında uzun-gödəyi, kifiri-gözəli, varlısı-kasıbı, ağıllısı-səfehisi, erkəyi-dişisi, evlisi-subayı var. Özü də yarlıqından asılı olmayaraq, hamısı adamdır. Yarlıq asan məxluqdan soruşanda ki, hardan bilirsən bunun filankəsin adamı olmasını? Deyir, “görmədin o gün filankəsin vaxtını necə tərifləyirdi?” Bəlkə yazıq heç o dövrü tərifləmək niyyətində olmayıb, sadəcə, sonrakı dövrləri pisləmək üçün Ezop dililə danışmaq istəyib. Amma, çifayda, ağzını açıb nəyisə tərifləyən kimi, gözü-nə döndüklərim “şaa-raap!” yapırdırlar e-e yarlıqını belinə - öləncən daşıyacaq biçər!

Amma məndən soruşsalar, deyərdim ki, yarlıqlara inanmayın. Bizdə hansı hakimiyyətin sə adamı yoxdur. Bizdə müxtəlif hakimiyyətlərin dövründə yaxşı yaşamış adamlar var. Burda nə var ki? Xalqı yaxşı yaşadı, hamı olsun sizin adamınız.

O ki qaldı mənə, mən yarlıqlara heç vaxt baxmıram. Malı şəxsən dişimə vurmasam, eninə-uzununa dartışdırıb yoxlamasam, yaxın buraxmaram. Sizə də məsləhətim budur: Yarlıqlara inanmayın ki, aldanmayasınız!

2015

-ci il Azərbaycan üçün bir çox siyasi, mədəni və ictimai hadisələrlə yadda qaldı.

Yəqin ki, ilin ən böyük hadisəsi iyunun 12-28-də ilk Avropa Oyunlarının Bakıda keçirilməsi oldu. Bu il Azərbaycan, "Bakı-2015" I Avropa Oyunlarına yüksək səviyyəli ev sahibliyi etməsi ilə adını dünyanın idman tarixinə qızıl hərflərlə yazdı. Bu oyunlar həm də Azərbaycanın zəngin mədəni irsinin dünyaya təqdim olunması istiqamətində böyük rol oynadı.

Bundan başqa, bu il Azərbaycan bir neçə beynəlxalq mədəniyyət tədbirinə ev sahibliyi etdi. Bakıda mədəniyyətlərəarası dialoqa, inteqrasiya və mədəni müxtəlifliyin qorunmasına xidmət edən iki böyük beynəlxalq tədbir - III Ümumdünya Mədəniyyətlərəarası Dialoq Forumu, İSESCO Baş Konfransının 12-ci sessiyası və İcraiyyə Şurasının 35-ci iclası keçirildi.

Azərbaycan üçün dünya əhəmiyyətli hadisələrdən biri də Lahıc misgərlik sənətinin UNESCO-nun "Qeyri-maddi mədəni irs üzrə representativ siyahısı"na daxil edilməsi oldu. Bu il həm də bizim üçün Azərbaycan muğamına, aşıq sənəti və xalçaçılığına, tar ifaçılığına və digər irs nümunələrinə UNESCO səviyyəsində diqqət ayrılması ilə yadda qaldı.

İl boyu Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi də zəngin irsimizin həm ölkədə, həm də bütünlükdə dünyada tanındılması istiqamətində öz töhfələrini verdi.

Bu il Mərkəzin nəşr etdiyi əsərlər arasında Ernest Heminqvayın "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoskenin "Tanrıların istehzası", Oljas Süleymanovun "Az-Ya", Patrik Modianonun "Seçilmiş əsərləri", Ernesto Çe Gevaranın "Boliviya gündəliyi" və s. kimi dəyərli kitablar var.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin kitabları Qahirə, Minsk, London, Budapeşt, Praqa, Turin, Moskva və başqa beynəlxalq kitab sərgilərində təmsil olunub. Mərkəzin ingilis dilində tərtib edilmiş "Candles (101 verses)" – "Şamlar (101 şeir)" adlı şeir antologiyasında 55 Azərbaycan şairinin 101 şeiri yer alıb və kitabın təqdimatı Londonda keçirilib.

Mərkəzin tərtib etdiyi ikicildlik "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı" (nəsr və poeziya) antologiyası isə bugünlərdə Moskvada işıq üzü görərək, Rusiyanın paytaxtında geniş təqdimatı olub. Kitabda Azərbaycanın görkəmli yazıçı və şairləri ilə yanaşı, müasir ədəbi gəncliyin nümayəndələri də təmsil olunub.

Tərcümə Mərkəzi "Dəf(i)nə yarpağı" Bədii Tərcümə müsabiqəsinə təsis edib və müsabiqə uğurla keçirilib. Bunlar cəmi bir il əvvəl yaradılmış qurumun 2015-ci ildə gördüyü işlərin az bir hissəsidir.

Bəs Tərcümə Mərkəzinin əməkdaşları özləri necə, köhnə ili necə qiymətləndirirlər? 2015-ci il onlar üçün nə ilə əlamətdar oldu? Yeni ildən hansı gözləntiləri var?

Bu suallarla Mərkəzin yaradıcı əməkdaşlarına müraciət etdik.

Azərbaycan Yeni ili qarşılayır

Ötən il hansı hadisələrlə yadda qaldı?

"Xəzər" dünya ədəbiyyatı dərgisinin baş redaktor müavini Saday Budaqlı:

Ötən il altmış yaşım tamam oldu. Uzun fasilədən – təxminən iyirmi ildən sonra latın qrafikasında ilk kitabım çap olundu. Sağ olsun Afaq xanım, bu, onun sayəsində oldu, mənə qalsa, yəqin ki, latın qrafikasında kitabım heç olmayacaqdı. Sonra "Latın Amerikası romanı" adlı tərcümə kitabım çıxdı. Artıq Migel Delibesin "Seçilmiş əsərləri"ni təhvil vermishəm, yəni əsər çapa hazırlanır. Bundan başqa, Kamilo Xose Selanın iki romanının tərcüməsini bitirmişəm. "Xəzər" jurnalında da tərcümələrim çap olunub.

Gələcək illə bağlı planlarıma gəlincə, Allah qoysa, cari ildən qalan işləri bitirmək, yarımçıq yazıları tamamlamaq niyyətindəyəm.

Mərkəzin dil üzrə mütəxəssisi Mahir Qarayev:

Uzun illərdir ki, mütaliə zamanı xoşladığım hekayələri qeyd edir və sonra onları Azərbaycan dilinə çevirirdim. Bu il mənim üçün onunla əlamətdar oldu ki, o hekayələrin hamısını toplu kimi nəşr etdirdim. Kitab belə adlanır: "Çexovdan Markesə qədər". Bura Heminqvay, Folkner, Morua və başqa yazıçıların əsərləri də daxildir. Onların hamısını bir arada görmək istəyirdim və bu il bu, mənə qismət oldu.

Eyni zamanda "Xəzər jurnalı"nda Mario Benedettinin "Yaxın sahil" povesti və Milorad Paviçin "Küləyin astar üzü" əsəri mənim tərcüməmdə çap olundu. Bir məqamı da qeyd edim, mən poeziya tərcümələrini çox çətin janr hesab edirəm. Çevirdiyim şeirlər də kəmiyyətcə çox deyil. Amma bu il öz təcrübəmdə ilk dəfə üç rus şairindən – Tütçevdən, Volşindən və Semyon Nadsondan tərcümələr etdim və "Xəzər" jurnalında çap olundu. Bunu uğur hesab edirəm. Sonuncu şair, bildiyim qədər Azərbaycan dilinə, ümumiyyətlə tərcümə olunmayıb və bu imza bizim oxucuya az tanışdır.

Hazırda Alberto Moravianın hekayələrini çevirməklə məşğulam. İyirmi beş hekayə tərcümə etmişəm, beşini də çevirib, kitab şəklində çap etdirmək istəyirəm.

Gələcək illə bağlı şəxsi həyatdakı gözləntilərimə gəlincə, qızım xaricdə magistratura təhsilini bitirib gələcək, oğlum isə Ukrayna səfirliyində işə yola salacağım. Bunlar mənim üçün xoş gözləntilərdir, çünki məişət baxımından yüküm azalacaq. Bundan sonra 2012-ci ildə yazdığım roman üzərində rahat-rahat son tamamlama işlərini görüb, nəhayət, onu çap etdirə biləcəyəm.

Mərkəzin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı dərgisinin baş redaktor müavini Zakir Fəxri:

2015-ci il mənim yadımda daha çox Tərcümə Mərkəzindəki iş fəaliyyətimizlə, nailiyyətlərimizlə qaldı. Səmərəli səfərlərimiz oldu. Bu ilin mənim üçün ən yaddaqalan hadisəsi "Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası"nın Moskvada nəşr edilməsi oldu. Bu nəşr bir ilkdir və yaxın zamanlarda Mərkəz tərəfindən Azərbaycan ədəbiyyatı digər dillərə də çevrilərək yayılacaq.

Yeni illə bağlı yalnız arzularımı deyə bilərəm, xalqımıza sülh, əmin-amanlıq arzulayıram.

Mərkəzin dil üzrə mütəxəssisi İlqar Əlfi:

Ötən il bizim Tərcümə Mərkəzinin formalaşma dövrü oldu. Yeni qurumun yaradılması çox çətin prosesdir. Üstəlik, bu qurum işləyə-işləyə formalaşsın, müəyyən problemlər yaranır və bunları prosedəcə düzəltməli olursan. İdeyalar beynəlxalq doqulur, icra zamanı isə həyatın öz redaktə və korrektələri olur. Bu mənada mən hesab edirəm ki, ötən il bizim Tərcümə Mərkəzi üçün çox məhsuldar olub. Fəaliyyət sahələrimiz hədsiz çoxdur. Bu il biz əsas istiqamətləri müəyyənləşdirmişik və aparıcı istiqamətlərin bünövrə daşlarını qoymuşuq. Şəxsən mənim üçün il onunla əlamətdar oldu ki, çörəyim sevdiyim işdən çıxdı. İnsanın, evinə çörəyi sevdiyi işin qazancından almasından böyük xoşbəxtlik yoxdur.

Düzdür, şəxsi zəmində ailəmizdə müəyyən itkilər oldu, amma bununla belə, 2015-ci il mənim üçün həlledici oldu. İndi gələcəyə daha ümidlə baxıram.

Tərcümə Mərkəzinin dil üzrə mütəxəssisi Etimad Başkeçid:

Ötən ilin ən əlamətdar hadisələrindən biri "Müasir Azərbaycan antologiyası" ikicildliyinin Moskvada nəfis tərtibatla nəşr olunmasıdır. Mətbuatdan da bilindi ki, bugünlərdə Rusiya paytaxtında antologiyanın son dərəcə maraqlı təqdimat mərasimi keçirildi. Belə bir təşəbbüsün xaricdə ilk dəfə reallaşması ilə Tərcümə Mərkəzi, ədəbiyyatımızın başqa ölkələrdə təbliği istiqamətində mühüm bir prosesin başlanğıcını qoymuş oldu. Bu işdə, az da olsa, zəhmət qoymuş adam kimi çox məmnunam. Bundan başqa, "Xəzər" jurnalının, "Aydın yol" qəzetinin işində yaxından iştirak etməyə çalışmışam. Şəxsi həyatımda elə bir yenilik olmayıb. Yeni ildə əlli yaşım tamam olur. Əlimdə çoxdan yazmağa başladığım bir yazı var, inşallah, onu bitirməyə çalışacağam.

Rəbiqə NAZİMQIZI

Mən, Cəfərin ayrı-ayrı əsərləri: "Almaz", "1905-ci ildə", "Sevil", "Dönmüş" və "Yaşar" pyesləri üzərində işləyərkən müşahidə etdiyim bəzi cəhətlərdən danışmaq istəyirəm. Xatirə xarakteri daşıyan bu kiçik qeydlər, şübhəsiz ki, dramaturqun öz əsərlərini necə yazdığı haqqında geniş, hərtərəfli məlumat verə bilməz. Mən yalnız, Cəfərin həmin pyesləri yazarkən əhval-ruhiyyəsinədən danışacağam.

Cəfərin belə bir xasiyyəti var idi: bir pyes yazmağı düşünəndə əvvəl onun qəhrəmanlarından birinin mahnısını fikirləşirdi. Bəzən bunu xalq mahnılarından götürür, bəzən də özü yeni bir mahnı yaradırdı. Sözlərini yazır, hətta musiqisini də özü bəstələyirdi. Bu mahnı uzun zaman dodaqaltı oxuyur, pianoda çalır, sonra pyesi yazmağa başlayırdı. Məsələn: "Od gəlini"ndə Solmazın "Mən bir solmaz yarpağam ki", "1905-ci ildə" Sonanın "Azad bir quşdum", "Almaz"da Yaxşının "Gərək günəş dağları aşsın sönməyəydi", "Yaşar"da Yaqutun "Küçələrə su səpmişəm", "Sevil"də Sevilin "Sənə nə olub, zalım yar?" mahnılarını belə yaranmışdı.

Cəfər "Sevil" əsərini yazmamışdan bir-iki ay qabaq belə bir mahnı oxuyardı:

Sənə nə olub zalım yar,

Qadan-balan alım yar.

Sən ki, belə deyildin,

Səni bir öyrədən var.

Cəfər işdən gələndə, oturanda, yatanda, işləyəndə həmişə bu mahnıyı oxuyardı. Bir dəfə mən Cəfərdən soruşdum ki, bir mahnıyı oxuyurlar bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə, yoxsa səhər-axşam, axşam-səhər dilindən düşür, bu nədir? Cəfər dedi ki, Sonası, sən bilmirsən, bir əsər yazacağam ki, onun mahnılarını bütün xalq oxusun. Onda bilərsən ki, bu mahnı nə deməkdir. Amma Cəfər nədən, nə mövzuda əsər yazacağını demədi.

1927-ci ilin yay fəslidi idi. Havalar bərk isti keçirdi. Biz Bakının bürküsündən qaçıb yaylaqlara pənah apardıq. Mən, Cəfərin qardaşı qızı Mələklə Xızıya getdim. Oğlum Aydın o zaman üç yaşında idi. Xızıda bir neçə gün qalandan sonra bizi Yarımca kəndinə qonaq çağırıldı. Yarımcaya gedən günün axşamı Cəfər də anamla birlikdə oraya gəldi. Bir-iki gün Yarımca qaldıqdan sonra biz Altiagaç kəndinə getdik.

Altiagaç, Cəfərin çox xoşuna gəldiyindən dedi ki, bir ev tutub burada istirahət edək. Altiagaçın "Xoxollar" deyilən yuxarı hissəsində mənzərəli bir yerdə ev tutduq. Bir az istirahət edəndən sonra Cəfər işləməyə başladı. O, hər gün səhər saat altıda qalxıb ta biz yuxudan durana qədər yazırdı. Çaydan sonra bəzən biz gəzməyə gedir, ev işləri ilə məşğul olurduq.

Cəfər evdə mənə və Mələyə tapşırırdı ki, nəbədə mənim yazılarımı oxuyasınız. Lakin buna baxmayaraq, mən Mələklə bir-birimiz üçün pusquda durub Cəfər evdən çıxan kimi növbə ilə əsəri oxuyurduq. Axırda Cəfər bizim onun təzə yazdığı əsəri oxuduğumuzu başa düşdü. Belə ki, bir gün biz əsəri oxuyanda o, hər ikimizi tutdu. Cəfər dedi:

- Balam, mən sizə deməmişdim ki, mənim dəftərimi oxumayın?

Biz utandığımızdan cavab verməyərək, müqəssir adamlar kimi başımızı aşağı dikdik. Cəfər bir qədər sonra nə isə fikirləşib dedi:

- Bu dəfə sizi bağışlayıram. Ancaq deyin görüm necədir? Əsər xoşunuza gəlirmi? Yalnızda bir şey qalır, yoxsa elə oxuyub qurtaran kimi yaddan çıxır?

- Qiyamət əsərdir, ay Cəfər əmi, lap əntiqə yazmısan. Daha bundan olmaz! - deyərək Mələklə sevincək cavab verdi.

- Ay Cəfər, özün də bilirsən ki, sən yaxşı yazırsan da! - deyərək mən də əlavə etdim.

Cəfər gülümsəyərək dedi:

- Daha durub üzümə deməyəcəksiniz ki, pisdir. Birinizin əmisini, birinizin də ki...

Cəfər bizi tez-tez Altiagaç meşələrinə gəzməyə aparardı. Meşədə "Sevil"dəki mahnıların havalalarını tədricən Mələyə çaldırır, özü də oxuyardı.

Sona Cabbarlının xatirələri

Cəfər "Sevil"i qurtarmaq üzrə idi. Bir gün mənə dedi:

- Sonası, bilirsən nə var? Gəl səninlə şərt kəsək. Bu gün səhərdən axşama kimi nə evə girin, nə də məni çağırın, heç kimi də otağıma buraxmayın!

Biz buna söz verdik. Saat beşə kimi nə evə girdik, nə də qapını döydük. Saat altıya yaxın mən həyətdə oturmuşdum, Aydın küçədə uşaqlar ilə oynayırdı. Bir də gördüm ki, bir nəfər evimizə sarı gəlir, ancaq tanış adama oxşayırdı. Ürəyim gupp elədi, fikirləşdim: əgər bizə gəlsə, nə edəcəyəm? Mən bu fikirdə ikən yaxın qohumlarımızdan biri Şəmsəddin qabağında dayandı. Mən özümü itirdim. O, Bakıdan gəlmişdi. Nə edəcəyimi bilmirdim. Cəfərdən də qorxurdum ki, gedib qapını döyüm. Məəttəl qaldığımdan Şəmsəddinlə heç ağıllı-başlı görüşə də bilmədim. Özümə gəldikdə bir qədər ürəklənərək ayağa durdum və:

- Xoş gəlmisən, ay Şəmsəddin, keç evə, - deyərək onu otağa dəvət elədim.

Pilləkənləri çıxanda ayaqlarım dalımcə gəlmirdi. Nəhayət, ürəyim döyünə-döyünə qapını taqıldatdım, cavab gəlmədi, bir də döydüm.

- Ay Cəfər, Şəmsəddin gəlib, qapını aç!

Elə bu kəlmələri deyib qaçdım. Heç nədən xəbəri olmayan Şəmsəddin içəri girdi. Daha bundan sonra Cəfərin Şəmsəddinlə necə görüşdüyünü və Şəmsəddini necə yola saldığını bilmədim. Şəmsəddin təcili işi olduğu üçün Cəfərlə görüşüb başqa kəndə getdi. Cəfər evinə çıxıb dedi:

- Üç dəqiqə gecikə bilməzdin, fikrimi dağıtdın! Əsəri qurtarmağa az qalmışdım. İndi mən üç dəqiqəlik işim üçün bir neçə gün oturmaliyam.

Sonradan "Sevil" tamaşaya qoyulanda Cəfər həmişə deyirdi ki, Sonası, öz aramızdır, "Sevil" in axırını Şəmsəddin korladı.

Altiagaçdan qayıdıandan sonra Cəfər əsəri tamaşaya qoymaq üçün dram teatrına verdi. "Sevil" pyesi tamaşaya qoyulanda çadra əleyhinə bir kampaniya aparıldı. Cəfər mənə dedi ki, Sonası, çadranı atmaq lazımdır. Mən cavab verdim ki, yox, atmaram; məhəlləmiz yaxşı deyil, hərə bir söz deyər. Cəfər isə mənimlə mübahisə aparıb belə dedi:

- Ay Sonası, əvvəl-axır çadranı atacaqsan. Sonradan atınca, məhəlləmizdə hamıdan əvvəl atsan yaxşıdır.

Bizə qəzet və məktub gətirən poçtalyon bir gün mənə qəzet verərkən dedi:

- Sona bacı, şəklən qəzətdə çıxıb.

Mən qəzətpaylayan kişinin sözüünə təəcübləndim:

- Ola bilməz! - dedim.

- Ay Sona bacı, məgər səni tanımayıram, mənə nə düşüb yalan danışım, - deyərək poçtalyon cavab verdi.

Cəfər söhbətimizə qarışdı.

- Balam, kişi düz deyir də, çadranı atmısan, özü də bu barədə qəzətdə yazın çıxıb. Hələ özündən başqa qonşuları da çadralarını atmağa çağırırsan. Daha bu kişi ilə höcət niyə edirsən?

Poçtalyon gedəndən sonra Cəfərlə davaya başladım ki, mənim şəklimi qəzetə niyə verməmiş? (O zaman Cəfər "Kommunist" qəzeti redaksiyasında işləyirdi.) Mən nə vaxt çadranı atmaq haqqında məqalə yazmışam? Hətta ağladım da.

Cəfər dedi:

- Sonası, çadranı atmırsan atma, daha niyə ağlayırsan. Sənin özü üçün yaxşı deyil, deyərlər özü məqalə yazıb, hay-küy qaldırıb ki, çadranı atıram, amma yenə də çadradə gəzir. Elə mənim özüüm üçün də yaxşı deyil, mən çadra əleyhinə əsər yazım, sən çadradə gəz. Yaramaz axı!...

Beləliklə, mən və Cəfərin qardaşı qızları çadranı atdıq.

"Sevil" əsərini tamaşaya qoymaq üçün teatrda qızgın məşqlər gəldi. Əsərin quruluşunu rejissor Aleksandr Tuqanova tapşırırdılar. "Sevil" tamaşaya qoyulandan sonra tamaşaçılar tərəfindən müvəffəqiyyətlə qarşılandı. Yüzlərlə qadın "Sevil"ə baxandan sonra çadralarını atıb, fabriklərə, zavodlara axırdı.

Lakin buna baxmayaraq, əsər ətrafında böyük mübahisələr gəldi. Bəziləri "Sevil"i əxlaqsız adlandırdı, bu əsərin tamaşaya üçün yararlı olmadığını söyləyirdilər.

Bakıda çıxan bütün qəzetlərdə dalbadal "Sevil" haqqında böyük məqalələr dərc olunurdu. Bir dəfə mən Cəfərdən soruşdum:

- Ay Cəfər, nə olub ki, bütün qəzetlər "Sevil"dən yazır, mübahisə gedir?

Cəfər dedi:

- Sonası, demək əsərdə elə bir şey var ki, mübahisə gedir, yoxsa belə olmaz. Deyəsən, məsələ ciddi məsələdir.

"Sevil" in axırını Cəfər bir cümləni sonradan artırdı. Sevilə Balasın söhbətində Sevil Balası acıqlandırdımaq üçün Moskvada oxuyarkən, özünün yad kişilərlə görüşdüyünü söyləyir. Bəzi adamlar deyirdilər ki, bu sözlər Sevilə tamaşaçıların qarşısında alçaldır. Bunu - Sevilin yalandan deməsini tamaşaçılara çatdırmaq üçün bir şey əlavə etmək lazımdır. Buna görə də Cəfər çox inaddan sonra nəhayət, könülsüz olaraq, axırını pərdədə Güllünün: "Sevil, özünə niyə böhtan atırsan?" cümləsini əlavə etdi.

Cəfər tamaşa gedən zaman həmişə salonu gəzir, müxtəlif yerlərdə oturur, əsərin tamaşaçılara necə təsir etdiyini, əsər haqqında tamaşaçıların rəyini öyrənirdi.

1927-ci ildə birdən-birə Cəfərin ürəyi sancmağa başladı. Onunla birlikdə Yüzbaşıyev adlı həkimin yanına getdik. Həkim Cəfəri müayinə edib dedi:

- Cəfər, birinci növbədə sənə deməliyəm ki, papiros çəkməlisən, içki də ki, heç olmaz.

Həkimlə xudahafizləşib küçəyə çıxandan sonra Cəfər cibindən papiros qutusunu çıxarıb atdı: "Daha səni çəkməyəcəm." - dedi. Papirosla bərabər içkini də 1930-cu ilə qədər tərgitdi. Ancaq papirosu atmaq onun üçün çətin idi. Tütün çəkmədiyi üç ildə o, bir pyes də yazmadı. Cəfər deyirdi ki, ay Sonası, işləmək istəyirəm, ancaq bacarmıram. Fikrimi bir yerə toplaya bilmirəm.

1930-cu ilin əvvəlində Cəfərin cibində tütün qırıntıları görünməyə başladı.

- Cəfər, xeyir olsun, bu nədi? Yenə cibində tütün qırıntıları görünür? Papiros çəkirsən? Məgər bilmirsən ki, sənə olmaz? - deyərək ondan soruşdum.

- Sən mənim canım, üstünü vurma, - dedi. - Təzə bir əsər yazmaq istəyirəm, papiros çəkməsəm, onu başlağa bilməyəcəm. Bu əsəri yazıb qurtarandan sonra tərgidəcəyəm.

1930-cu ilin yayında Şurabad (Qılız) bağlarına köçmüşdük. Cəfər 1929-cu ildən yazmaq istədiyi "Almaz" pyesini burada başladı. Bu pyesin bəzi yerlərini Cəfər onda Şurabadda baş verən bir hadisədən götürmüşdü. 1929-cu ildə Şurabad kənd məktəbinə yenicə təyin olunmuş bir müəllimin başına buna bənzər bir əhvalat gəlmişdi. Əsərdə olan obrazların da çoxu Şurabad kəndində yaşayan adamların həyatından alınmışdı. Məsələn: Hacı Əhməd Şurabadda yaşayan Hacı Əşrəfdir. Hacı Əşrəf kəndin varlılarından idi. Təzə təşkil olunmağa başlayan kolxoza girmək istəmirdi. Hacı Əhmədin danışığı, hərəkəti, ləhcəsi o qədər Hacı Əşrəfə bənzəyir ki, hər dəfə mən əsəri görəndə, yaxud oxuyanda istər-istəməz Hacı Əşrəf gəlib gözlərimin qarşısında durur.

"Almaz"dakı Fatmanış da həmçinin. Bizim qonşuluğumuzda Şərəbanı adlı bir qarı olurdu. O, həm mama, həm də camaat arasında "şöhrət" qazanmış ara həkimi idi. Əri ilə yola getməzdi, gündə kişini döyüb evdən qovardı. Yaxşı yadımdadır. Bir gün axşamüstü evin qabağında, əncir ağacının altında oturub çay içirdik. Cəfərin qardaşı qızı Tərə bağımıza gəldi (Onların da bağı bizim qonşuluqda idi). O, gülə-gülə dedi:

- Eh, siz də burda oturmursuz, kənddən xəbəriniz yoxdur. Şərəbanı arvad Ramazanın gəlini üçün bir həkimlik elədi ki, gəl görəsən.

- Nə olub, bir danış görək? - deyərək mən ondan soruşdum.

Tərə həvəslə danışmağa başladı:

- Ramazanın gəlininin uşağı çox çətin olurdu. Oraya yığışan arvadlar məsləhət gördülər ki, Şərəbanı köməyə çağırınsınlar. Şərəbanı içəri girən kimi bir gəlinə, bir arvadlara baxdı, tez gəlinin kürəyinə bir tək vurub dedi:

- Güc ver, köpək oğlunun qızı! Axır ki, uşaq oldu. Şərəbanı işindən çox razı qalıb, öz məharətindən danışmağa başladı.

Diqqətlə Tərə xanımın söhbətini dinləyən Cəfər ondan xahiş etdi ki, Şərəbanı bizə gətirsin.

(Davamı gələn sayımızda)

Etimad
BAŞKEÇİD

Tənhalıq haqqında saqa

"Tənhalıq sevməyənlər – azadlığı sevməyənlərdir, çünki yalnız tənhalıqda azad olmaq mümkündür"

Artur Şopenhauer

Bilmirəm fikir vermisinizmi – son zamanlar sosial şəbəkələr tənhalıqdan şikayətçi olan insanların kədərli statusları ilə dolub-daşır. Hələ bu, aysberqin görünən tərəfidir. Özü də bunlar, "darıxıram" ifadəsini bir növ mataha çevirmiş şair-yazıçı statusları deyil. Sonuncuların "ilahı" darıxmaqlığı tamam başqa söhbət mövzudur...

Açıq, mən heç vaxt tənhalıq hissina qapılmamışam və tənhalıqdan çox da əziyyət çəkən adam olmamışam. Ona görə yox ki, həyatım başdan-baş mən sevdiyim və mənə sevən adamlarla süslənib, ona görə ki, bunu bir həyat gerçəyi kimi qəbul etmişəm, vəssalam. Fikirləşmişəm ki, tənhalıq anadangəlmə xəstəlik kimidir, onunla mübarizə aparmaqdan, baş-başa verib yaşamağa alışmaq lazımdır.

Lakin burada ekzistensiyadan yox, "kültəvi tənhalaşma"dan söhbət gedir və görünən odur ki, belə davam etsə, cəmiyyətimiz marginallaşmış insan toplusuna çevriləcək - ətrafda baş verənlərin ümumi havasına uyğun olmayan, ənənəvi sosial davranış normalarından bezikmiş, artıq modəni və etik ənənənin öz cazibəsində saxlaya bilmədiyi insanlar toplusuna. Əlbəttə, tənhalıq və marginallıq bir qədər fərqli şeylərdir, amma tənhalıq hissi marginallığa aparən ən kəsa yoldur.

Mən burda tənhalara ürək-dirək vermək, dərdini bölüşmək, onların içini sızladan və həyatına zəhər qatan məyusluqlarını yumşaltmaq fikrində deyiləm. Ona görə ki, əslində, onları kiminsə ovundurmasına ehtiyac yoxdur.

Tənhalar və marginallar həmişə azlıqdadır ("iki birdən çoxdur" kimi alındı, amma eybi yoxdur). Palaza bürünüb, elnən sürünən çoxluq belə adamlara həmişə xor baxır. Amma bu, çoxluğun haqlı olduğuna dəlalət etmir. Daha çox əksinə! Çoxluğun içində yer alıb, azlığa xor baxmaqdan asan iş yoxdur. Və bundan da rəzil iş yoxdur. Bu nöqtədə yunan müdriki Prienli Biantın min illər öncə dövrüyyəyə buraxdığı sözləri xatırlamaq lazım gəlir: "Pislər həmişə çoxluqdadır".

Abırlı insan gözünü açıb, özünü çoxluğun içində görəncə təlaşlanmalı, bura necə gəlib düşdüyünün hesabını aparmalıdır.

Sən çoxluğun obrazının bir ştrixi ola bilərsən, amma tənhə və təksənsə, bu, sən öz obrazın var, deməkdir. İnsanın bütün yaradıcı keyfiyyətlərinin başında isə onun öz obrazının olması gəlir. Odur ki, dünyanın bütün sədəvrləri tənhə, marginal adamlar tərəfindən yaradılıb. Çoxluğun təyinatı isə nələrsə xor baxmaq, nələrsə ayaq üstə sürəkli alqışlarla sınırlıdır.

Tənhə adamların ağzını bir yerə yığmaq, barmağını tuşlayıb göstərdiyin şeyi onlara bəyəndirmək, yaxud onlarda nəyəyə nifrət oyandırmaq müşkül məsələdir. Uzun illər Rusiya televiziyasında "Aydın müəmmalar" verilişinin müəllifi olmuş böyük fizik Sergey Kapitsanın bu haqda gözəl bir deyimi var: "Qoyunlardan sürü düzəltmək asandır, oğul istəyirəm ki, pişiklərdən sürü düzəltsin".

Tənhalıq asıb-kəsən, yamanlayan, ondan yaxa qurtarmaq istəyən sənətkarları başa düşürəm, amma istərdim ki, bir az onun fəzilətləri barədə də düşünək. İrfan çobanları, Budda və xristian rahibləri tənhalıqda elə-belə çəkilmirdilər hər halda.

Bədii ədəbiyyatda "tənhə"ların taleyi ilə bağlı fikirlər bir-birindən çox da fərqlənmir – öz güclü xarakteri ilə seçilən tənhə qadın Tatyana Larinadan fərqli olaraq, ictimai rəyin əsirinə çevrilmiş, axının ətalətindən çıxıb bilməyən yumşaq təbiətli Yevgeni Onegin axırda peşman olur, ancaq artıq heç nəyi düzəltmək mümkün deyil... Əvvəl-əvvəl hamını sevmək, hər kəsə şafqətlə yanaşan Peçorin, çoxluğun mövqeyini və baxışlarını qəbul edəndən sonra paxıl, kinli, insanlara nifrətlə yanaşan adi subyektə çevrilir...

Sonda dünyanın ən tənhə adamı ünvanını qazanmış Diogen haqqında çoxlarımızın bildiyi bir rəvayəti xatırlatmaq istəyirəm. Bir gün Diogen öz çəlləyində oturub, özünü günə verirmiş. İsgəndər ona yaxınlaşıb, özünü təqdim edir:

"Mən böyük hökmdar İsgəndərəm".

"Mən isə Diogenəm, it Diogen"

"Sənə niyə it deyirlər?"

"Mənə sür-sümük atana quyruğumu bulayıram, atmaya nə hürürəm, pis adamları isə dişləyirəm"

"Bəs məndən qorxmursan?" - İsgəndər soruşur.

"Sən kimsən – xeyir, yoxsa şər?"

"Əlbəttə, xeyir!" - İsgəndər öz ayrına turş demir.

"Elə isə, Xeyirin nəyindən qorxacağam?!" - Diogen cavab verir.

"Nə dilərsən dilə məndən!"

"Çəkil, günəşin qabağını tutma"...

Diogen bir başqası ilə, yəqin ki, tamam başqa cür dialoq qurardı. Amma bu, iki tənhə adamın dialoqudur – onlardan biri ehtiramın başında, digəri isə lap dibindəydi. Biri tənhalıqda məhkum olunmuş, o birisi isə könüllü olaraq özünü tənhalıqda təslim etmişdi...

Unudulmuş və ya unudulmaz sözlər

Artıq bir müddətdir ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində "Azərbaycan dilinin işlək orfoqrafiya lüğəti" üzərində işə başlanılıb. Mərkəzin Elmi Şurasında və dəyirmi masalarda bu məsələ ilə bağlı müzakirələr aparılıb, irad və təkliflər bildirilib, tövsiyələr və məsləhətlər verilib. Məqsəd, ilk növbədə, mövcud lüğətin işlək vəziyyətə gətirilməsi, praktikliyinin artırılması, onun dilimizdə işlənməyən qəliz ərəb və fars sözlərindən, ara ifadələrdən və terminlərdən təmizlənməsi, əvəzində Azərbaycanın görkəmli söz ustaları Mirzə Ələkbər Sabir, Cəlil Məmməd-quluzadə, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, Süleyman Rəhimov, Əli Vəliyev, İsmayıl Şıxlı və digər bu kimi qələm sahiblərimizin əsərlərindən seçilmiş sözlər və ifadələrlə zənginləşdirilməsidir.

Qeyd: Unudulmuş sözlər qalın şriftlə verilənlərdir.

şıldır (yer)

şığanmaq

(Ayağına batan) çökürlər

cımbata (çəkildi)

təngildəmək

(beş-on) tağarlıq

şıtıx (qız)

kəcinə (çəkmə)

nəmiyə (girmək)

tejən

üşürgələnmək

pencə

qıymaça

yağırı basılmaq

dıngıra (süzmək)

postallarını (soyundu)

zirəzələri (qopan)
səldirləmək
cəciyini (oynatdı)
örükləmək
farmaş
(heyvanları) şığamaq
çisəy
samı bağı
bıçqıl (balıqlar)
lateyr (danışmaq)
yalamalamaq
şirtlamaq
kalış (basmışdı)
duağ
qovşurulub (qıvrılmaq)
(ürəyi) sinqın
çəçik

(Ardı var)

**Mənbə: İsmayıl ŞIXLI,
Dəli Kür
Bakı 2005**

Bu günlərdə görkəmli alman şərqşünası və diplomatı Henrix Fridrix fon Ditsin "Homerinki ilə müqayisədə yeni aşkar edilmiş Oğuz siklopu. "Kitabi-Dədə Qorqud. Basat Təpəgözü öldürdüyü boyu bəyan edər" kitabı işıq üzünə gəlir.

Qeyd edək ki, bu layihə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi tərəfindən gerçəkləşdirilib. Henrix Fridrix fon Ditsin filologiya və mədəniyyətsünash üçün son dərəcə önəmli olan bu kitabı iyirmi beş dilə tərcüməsi ilə birgə nəşr olunub.

Kitaba Henrix Fridrix fon Ditsin yazdığı "Homerinki ilə müqayisədə yeni aşkar edilmiş Oğuz siklopu" adlı ön söz və "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanından "Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy" daxil edilib.

Kitabın Azərbaycan dilində nəşrinə məsul olan Azərbaycan Respublikasının millətlərəarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri xidmətinin əməkdaşı Səraf Hüseynovun bildirdiyinə görə, layihə ölkə başçısının "Kitabi-Dədə Qorqud"un alman dilinə ilk tərcüməsi və nəşrinin 200 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı 20 fevral 2015-ci il tarixli xüsusi sərəncamından sonra hazırlanıb: "1815-ci ildə görkəmli alman şərqşünası və diplomatı Henrix Fridrix fon Ditsin Azərbaycan epik dastanı "Kitabi-Dədə Qorqud"un bir hekayətini alman dilinə tərcümə etməsi və ona özünün yazdığı müqəddimə ilə birgə Berlində kitab kimi çap etdirməsi və bununla "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının dünya elminə tanıtılması, bir elm kimi qorqudsünashlığın yaranma tarixinə yeni işıq saldı. Azərbaycan Respublikasının millətlərəarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, akademik Kamal Abdullayevini ideya müəllifliyi və yazdığı ön söz ilə dərc olunan bu kitab hər şeydən öncə Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, mifologiyasının dünyada tanıtımı ilə bağlı çox mühüm amalı özündə birləşdirir. Əsər dünya ictimaiyyətinin nümayəndələrinə Azərbaycan xalqının mədəniyyəti, tarixi keçmişi, mifik təfəkkürü haqqında XVIII-XIX əsrlərdə yaşayıb-yaratmış görkəmli alman şərqşünası və diplomatı Fridrix fon Ditsin Azərbaycan xalqının yaratmış olduğu "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının

möhtəşəmliyinə verdiyi qiyməti və dəyəri çatdıracaq".

Qeyd edək ki, bu layihə özlüyündə 200 il əvvəl "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanını Drezden kitabxanasında aşkar etmiş və özündə olan nüsxə ilə tutuşduraraq eyniliyinə əmin olduqdan sonra ona yüksək ədəbi-təhlil xarakterli ön söz yazaraq Almaniya çap etdirmiş fon Ditsə, azərbaycanlıların minnətdarlığını ifadəsindir. Eyni zamanda proyekt həm də Azərbaycan mədəniyyətini görkəmli qərb alimi, diplomatı olan Ditsin diliylə dünya ictimaiyyətinə tanıtmağa xidmət edir.

rəfindən tərcümə olunub. Gələcəkdə əsərin ispan, portuqal, indoneziya, holland, polyak, çex, bolqar və başqa dillərdə də çap olunması nəzərdə tutulub: "Layihənin ideya müəllifi Kamal Abdullayev kitabın təqdimatlarının birində vurğuladı ki, Henrix Fridrix fon Ditsin yazdığı mükəmməl ön söz və eləcə də ana abidəmiz "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı bir kəndin dili olan xınalıqdan tutmuş milyonların dili olan çin dilinə qədər hər bir dünya dilində olmalıdır".

S.Hüseynovun fikrincə, həm Azərbaycan dilində, həm dünya xalqlarının dillərində - türk, alman, ingilis, fran-

"Kitabi - Dədə Qorqud"un məşhur boyu 25 dildə

"Homerinki ilə müqayisədə yeni aşkar edilmiş Oğuz siklopu" adlı dərin elmi məzmunlu müqəddimədə Dits, dastanın yalnız "Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy"undakı məqamları Homer dastanları və qəhrəmanları ilə müqayisə edir və Azərbaycan dastanının və onun mifik köklərinin daha qədim olduğu qənaətinə gəlir.

Layihənin ilk mərhələsində kitabın 25 dilə tərcüməsi və nəşri başa çatdırılıb. Kitab müxtəlif dillərə həmin dillərin birbaşa daşıyıcıları tə-

sız, rus, çin, yapon, hind, ərəb, fars, yunan, yəhudi, macar, italyan, ukrayna, həm də Azərbaycanda yaşayan etnik toplumlarda dillərində - xınalıq, tat, kürd, talış, udi, ləzgi, gürcü, erməni dillərində nəşr edilən bu kitablar, Azərbaycan mədəni dünyasının zənginliklərini göstərməklə yanaşı, Azərbaycan multikultural əhvalının bariz göstəricisidir: "Dərc edilən bu kitabların Almanyanın Drezden kitabxanasında ilk təqdimatı da alman alimlərinin, Drezden kitabxanasının rəhbərliyinin hədsiz sevinc və minnətdarlığına səbəb oldu. Mənə elə gəlir ki, biz hələ Azərbaycan ədəbiyyatına, mədəniyyətinə 200 il öncə alman ədəbi-mədəni və siyasi həyatında mühüm vəzifə tutan, Prusiyanın uzun müddət Osmanlıda səfiri olan, Şərq və Türkiyə vuruşunu olan Ditsin verdiyi dəyəri daha yüksək tutmalı və daha böyük işlər görməliyik. İnanıram ki, bu fakt erməni "mədəniyyəti" ilə bağlı olsaydı, onlar bundan çox məharətlə istifadə edərdilər. Nə xoş ki, "Homerinki ilə müqayisədə yeni aşkar edilmiş Oğuz siklopu" adlı ön söz, məhz Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti haqqındadır və bu sözlər alman ədəbi komparativistikasının banilərindən biri, Hötenin dostu Henrix Fridrix Fon Dits tərəfindən yazılıb".

RƏBİQƏ

○ "Telefonçu qız", "Möcüzələr adası", "Sən niyə susursan?", "Bizim Cəbiş müəllim", "O qızı tapın", "Xoşbəxtlik qayğıları", "Nəsimi"... kimi qiymətli ekran əsərləri yaratmış rejissor Həsən Seyidbəyli imzasının Azərbaycan milli kino tarixində xüsusi yeri var.

- Rasim, günəşin istisi məni birtəhər elədi, yoruldu deyəsən, icazə versəydim dincələrdim bir az, - rejissor sözünə ara verib cib dəsmalı ilə üzünün tərini sildi, - bu epizodu özün çək, mən getdim ləpə döyənə...

Operator Rasim Ocaqov gözlərini qıyıb gülümsündü. Əslində, 46 yaşlı məşhur rejissordan bu tapşırığı eşitmək xoş idi. Amma operator bilirdi ki, bu "günəş istisi", "yorulmaq" söhbəti bir bəhanədir. Çünki bütün varlığı ilə kinoya, yaradıcılığa bağlı olan rejissor Həsən Seyidbəyлідən kimsə hələ "yoruldum" kəlməsini eşitməmişdi. Müdrik sənətkarın məqsədi Rasimi gələcək rejissor kimi müstəqil qərar verməyə alışdırmaq, onun mürəkkəb kino dünyasında daha da püxtələşməsinə şərait yaratmaq idi.

H.Seyidbəyli Azərbaycan kinosa pafosdan uzaq, həyatı kino estetikası gətirmişdi. Həsən müəllim, eyni zamanda, şəxsiyyət idi və buna görə də seviliydi. Xüsusən də gənc rejissorlara dəstək olduğundan, hamı onunla işləməyə can atırdı. Günlərin bir günü Rasim Ocaqova da bu xoşbəxtlik nəsib oldu: ona Həsən müəllimin çəkdiyi "Sən niyə susursan" filmində quruluşçu operator işi həvalə edildi.

- Baş üstə, Həsən müəllim, necə məsləhət bilirsiniz.

Rasim nəşə soruşmaq istədi, amma rejissor artıq çəkiliş meydançasından uzaqlaşmışdı...

1966-cı ilin qızmar yay günü olsa da, "Sən niyə susursan" filmi üzərində gərgin iş gedirdi. Son epizodlar Xəzərin sahilində - Nardarandakı köhnə balıq vətəgəsində çəkilirdi. Əslində bu kino əsəri Həsən müəllimin böyük və inanılmaz səyi nəticəsində ərsəyə gəlmişdi.

H.Seyidbəyli mülayim, həssas, bir qədər də romantik baxışları ilə fərqlənirdi. Bir çoxları onu dünya şöhrətli italyan rejissor Federiko Fellininin layiqli davamçılarından sayırdı. H.Seyidbəyli də bu ustad rejissora rəğbətini gizlətmirdi, filmlərində Fellininin dəstəyindən bəhrələnirdi. "Möcüzələr adası"nı bu ruhda çəkmişdi, elə növbəti film də Seyidbəylinin bu məktəbə bağlılığını nümayiş etdirməli idi.

H.Seyidbəyli 1920-ci ilin dekabrında Bakıda doğulub. Uşaqlıqdan kinoya, ədəbiyyata böyük marağı olub, yaradıcılığa şeirlə başlayıb. Moskva Dövlət Kinematografiya İnstitutunun kino-rejissorluq fakültəsində təhsil alıb. İlk təcrübə filmləri böyük uğur qazanıb. 1943-cü ildən Bakı kinostudiyasında işləyən H.Seyidbəyli bir sıra rəngli kinooçerklər, qısametrajlı filmlər çəkib.

H.Seyidbəyli son dərəcə həssas, duyumlu, yurdsevər, torpağa bağlı bir şəxsiyyət idi. Bu gün də onun bir rejissor kimi çəkdiyi, ssenaristi olduğu filmlərə baxanda gizli mətləblərlə böyük mənalara bildirməsi tamaşaçını heyretləndirir. Çox haqlı olaraq deyirlər ki, H.Seyidbəylinin bədii əsərləri, filmləri milli tariximizin bədii salnaməsidir.

Onun ssenarisi əsasında "Doğma xalqımıza" (1954), "Qızmar günəş altında" (1956) filmləri çəkilib. İmran Qasımovla birgə yazdıqları "Uzaq sahillərdə" kinossenarisinə kinorejissor Tofiq Tağızadə çox orijinal quruluş verdi. H.Seyidbəylinin rejissorluğu ilə doğulan və milli kino tariximizin qızıl fonduna daxil olan "Bizim Cəbiş müəllim" və "Nəsimi" filmləri böyük şöhrət qazanıb.

İncilər yaradan rejissor

Onun bütün filmlərində ümumi bir ahəng var - qəhrəmanların daxili aləmini açmağa yönələn xətlər, milli dəyərlərə üstünlük verilməsi, bədii ümumiləşmə vasitəsilə insan mənəviyyatının dərinliyinə işıq salınması ilk kadrlardan diqqəti cəlb edir. Qəhrəmanlarının mənəviyyatındakı təmizlik elə təsirli və qüdrətli verilir ki, filmədən doğan saflığa, paklığa heyran qalmaya bilmərsən.

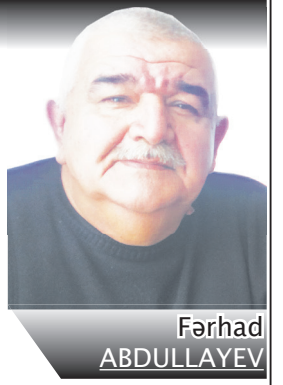
Müharibə illərində qələbə naminə hər cür maddi çətinliklərə dözərək ailəsinə halal zəhmətlə dolandıran, Vətənin azadlığını hər şeydən yüksək tutan, sadə adamların mənəvi ucalığından söhbət açan "Bizim Cəbiş müəllim" filmində belə bir epizod var: neftçi Nəcəfzadə oğlu Namiqə xalqımızın qələbə əldə etməsi üçün Bakı neftinin həlledici rol oynamasından, neftçilərimizin gecəni gündüzə qatararaq mədənlərdə çalışmalarından danışır. Maraqlıdır ki, film Moskvada təhvil verilərkən rejissora həmin epizodun çıxarılması məsləhət görülür, lakin Seyidbəyli inadından dönmür.

"O qızı tapın" və "Xoşbəxtlik qayğıları" kinolentlərinin sülhətləri isə gündəlik həyatdan götürülüb. "O qızı tapın" filmi insanları düzlüyə, doğruluğa, vicdanlı olmağa çağırır. Bu qəbildən olan filmlər insanların, xüsusilə gənclərin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsində mühüm rol oynayır və qanun keşiyində duranlara hörmət hissi aşılayır.

H.Seyidbəyli sənətdə heç vaxt güzəştə gedən adam olmayıb. Rejissora nəyi isə diklətmək mümkün deyildi. Həmkarları onu çəkiliş zamanı çox tələbkar, nizam-intizamlı rejissor kimi tanıyırdı. Özü məsuliyyətli olduğu üçün məhz belə keyfiyyətlərə malik aktyorlara üstünlük verirdi.

Baş rolların ifaçılarını özü seçir və heç vaxt da seçiminə də yənilmirdi. "Nəsimi" filminə Rasim Balaşeviyə baş rola çəkəndə hətta Mərkəzi Komitədən ona qarşı çıxmışdılar. Çoxları gənc aktyorun bu mürəkkəb obrazın öhdəsindən gələ biləcəyinə inanmırdı. Amma Seyidbəyli sözümdən dönmədi və nəticədə əsər hədsiz uğur qazandı.

Ümdə arzular

Fərhad ABDULLAYEV

Nədənsə, illərin ayırıcında ürəyimiz xoş arzularla aşır-daşır. Bu arzulara bol-bol şirin-şəkər qatır, xəyallarımızın mütləq nə vaxtsa həyata keçəcəyinə ümid bəsləyirik. Hətta biləndə ki, bu arzular ömrümüzün yolyoldaşına çevrilib qəlbimizdə elə arzu olaraq qalacaq, yenə də Ulu Tanrının yazdığı taleyə, sehrli bir qüvvəyə, təsadüfə inanmaqdan bezmirik.

Həmişə belə olub və dünya durduqca, arzular bitib-tükənməyəcək. Yeni, 2016-nın astanasında dayanıb il ərzində olub-keçənləri xatırlayır, həyat planlarımızı sıralayırıq. Çünki hər birimizin Yeni ildən saysız-hesabsız gözləntiləri var. Arzular yaşayarsa, deməli, həyat davam edir.

...Ağır xərcəng xəstəliyinə düşər olmuş 17 yaşlı amerikalı gəncin arzuları ümmətdə bir damladır. Uilyam Anton Olson adlı bu oğlan bir müddət Bakıda yaşayıb, təhsil alıb. Sonra xəstəliyi ilə əlaqədar ABŞ-a köçmək məcburiyyətində qalıb. Ağrılı günlər keçirən Uilyam həyat sevgisini itirməyib, xəstəxana çarpayısından qalxa bilməsə də, sonsuz arzularla yaşayır. Valideynləri də bunu duyub və ondan arzuları barədə soruşub. Uilyam belə cavab verib:

- Bakıda yaşadığımız binanın qarşısında kiçik bir xiyabanın salınmasını arzulayıram. Elə bir xiyaban ki, burda uşaqlar əylənsin, gənc dostlarım xoş günlər keçirsin, sevgililər görüş təyin etsin, sakinlər rahat istirahət etsin. Bakıda yaşayanda hər gün pəncərədən boylanıb bu boş əraziyə baxırdım, arzu da elə o zaman yarandı. Amma inanmıram ki, bu arzum reallaşa. Baxın, hətta gələcək parkın eskizlərini də hazırlamışam...

Amerikada "Make a wish" adlı bir xeyriyyə fondu var. Bu təşkilat Uilyam kimi çarəsiz xəstəliklərə düşər olmuş şəxslərin istəklərini, bəzən də son arzularını reallaşdırır. Fond əməkdaşları gəncin arzusundan xəbər tutan kimi ideyanı həyata keçirir: Bakıdakı həmin məhəllədə kiçik xiyaban salınır. Təəssüf ki, Uilyam xiyabanın açılışında iştirak edə bilməyib. O, bakılı dostlarına məktub ünvanlayıb:

"Öziz dostlar. Azərbaycanda yaşadığım illəri böyük məmnunluq və razılıq hissi ilə xatırlayıram. Bakını, bu nağıl şəhəri, onun qədim tarixini, mehriban və güləruz insanlarını ürəkdən sevdim. Arzu edirəm ki, bu park bizim əbədi dostluq rəmzinə çevrilsin və insanlara xoş məramı xatırlatsın".

Kaş Uilyam kimi gənclərin sayı dünyada çox olaydı və inanın ki, onların sayəsində Yer üzündə "müharibə", "dəhşət", "terror" kimi məfhumlar tamamilə unudulardı. Təəssüf ki...

Türk telekanallarının birində sülhə baxdım. Əyalətdə şəhid əsgərin cənazə törənindən reportaj hazırlanmışdı. Vilayət valisi şəhid atasından arzusu barədə soruşdu. Məğrur ata valinin əlindən tutub kəndin içindən axan çayın kənarına gətirdi, sınıq-salxaq körpünü göstərib dedi:

- Bax, kəndin uşaqları hər gün bu uçuq körpüdən keçib məktəbə gedir. Tez-tez ayaqları sürüşüb yuxulur, əziyyət çəkirlər. Oğlumun arzusu idi ki, əsgəri xidmətini başa vuran sonra gəlib öz hesabına bu körpünü təmir etdirdin. Allah nəsib etmədi. Vətən sağ olsun. Mənə və ailəmə dövlətdən heç nə lazım deyil. Şəhid balamın arzusunu həyata keçirin...

Bax belə! Gəlin, dekabrın son günü, bu bayram axşamı xoş niyyətləri qəlbimizdən, yaxınlarımızdan əsirgəməyək. Dünyanın min bir guşəsində yaşayan azərbaycanlıların növbəti ildə daha da həmrəy olmasını, Vətən sevgisi kimi ulyi ideyanın ətrafında daha sıx birləşməsinə arzulayaq.

Niyyət edək ki, Yeni ildə işğal edilmiş torpaqlarımızdan yağları birdəfəlik qovaq, düşməyə göz dağı çəkək. Ordumuz zəfər yürüşünü davam etdirdin. Qələbəmizi Şuşada bayram edək. Cıdır düzündə toy-büsat quraq, əl-ələ tutub yallı gedək.

Qoy Yeni il isti nəfəsi ilə sönmüş ocaqları şölələndirsin, el-obamıza, ailəməzə firavanlıq, xoş güzəran gətirsin. Analar oğulsuz, gəlinlər ərsiz, uşaqlar atasız qalmasın, həsrət bitsin.

Həyatın çətin sınaqlarından çıxmağı bacaraq, ümdə arzuları yaşadaq, insanlıq hisslərini, vicdanı, qüruru və ləyaqəti unutmayaq.

Və heç vaxt yaddan çıxartmayaq ki, xoş niyyətlər xoşbəxtlik, bəd niyyətlər bədbəxtlik gətirər.

Fərhad SABİROĞLU

Tərcümənin ümumleksi məsələlərindən danışıq yalançı ekvivalentlər üzərində ətraflı dayanmışdıq. İndi isə türkcədən dilimizə bədii tərcümə materialları əsasında psevdoekvivalentlərin tərcüməsinin semantik-qrammatik məsələlərinə nəzər yetirək.

(Əvvəli ötn sayımızda)

Səbahəddin Əlinin "Xəz paltolu madonna" povestinin orijinalında belə bir cümlə var: "Ne o, çapkınlıktan mı geliyorsun?" Bu, gecəyarısından xeyli keçmiş otelə qayıdan Raifə, onunla eyni otağı paylaşan yataq qonşusu tərəfindən verilən sualdır. Tərcümədə oxuyuruq: "Nədir, olmaya oğurluqdan gəlisən?"

Göründüyü kimi, "çapkınlıq" sözü dilimizə "oğurluq" şəklində tərcümə olunub. Halbuki türkcədə "çapkınlıq" – adaxlıbazlıq, eşqbazlıq mənasındadır. Əsərin orijinalında otelə gecəyarısından sonra dönən Raifə çarpayısı qonşusunun zarafatla sataşması təbii görünür, mütərcimin isə onu "oğurluqda" (?) təqsirləndirməsi yerinə düşür.

Eyni əsərdən başqa bir misal: "Entarisini başından sıyırıp bir iskemleye attı ve yorganın içine girdi". Bu cümlənin tərcüməsi belə verilib: "Baş yaylığını stulun üstünə atdı, yorğanın altına girdi".

Türkcədə qadın üst geyimi, uzun paltar demək olan entari sözünü mütərcim baş yaylığı kimi çevirib. Yəqin ki, bu dolaylılığa səbəb orijinaldakı başından sıyırıp söz birləşməsi olub. Tərcümədən isə belə anlaşılır ki, qadın yalnız baş yaylığını çıxarır və soyunmadan, pal-paltarlı yatağa girir.

Qaracaoglandan tərcümə edilmiş aşağıdakı parçada da mütərcim yalançı ekvivalentin tələsinə düşüb:

*Alagözli məni dilbər,
Qoyma məni el yerinə.
Altun kəmərin olayım,
Dola məni ben yerinə.*

Şeir parçasının orijinalında işlədilmiş ben kəlməsi türkcədə omonim kəlmədir. Birinci ben dilimizdə işlədilmiş mən şəxs əvəzliyidir. İkinci ben isə xal, çil, ləkə deməkdir ki, bu mənaları dilimizdə yoxdur. Əslində, gəraylının birinci misrası belə tərcümə olunmalıydı:

Alagözli,
xallı dil-
bər...

"Dodaqdan qəlbə" romanının mütərcimi də saxta ekvivalent probleminə öz nəsibini alıb. Əsərin türkcəsində oxuyuruq: "Bu izdivacın mahsullerini hele bir tasavvur et... Mesela şu alacalı nefes taşlarına benziyen "mah-ı seher"le bir menekşe, yahut gülden alınmış bir çocuk... Menekşe, yahut gülün kokusunu bir lezzet halinde veren üzüm..."

Cümlələrin tərcüməsinə baxaq: "Bu cümlələrin nəticələrini bir təsvürünə gətir... Bax, ala-bəzək muncuqlara bənzəyən "mahı-səhər"lə bir bənövşə, yaxud güldən alınmış bir məhsuldur... Bənövşə, yaxud gülün ətrini verən bir üzumdür..."

İlk baxışda, tərcümədə hər şey yerli-yerində görünür. Əslində isə burada yalançı ekvivalent "tələsi" var. Belə ki, türkcədə gül kəlməsi dilimizdəki kimi bütün çiçəklərə verilən ümumi ad deyil, yalnız qızılgül deməkdir. Orijinalda da söhbət qızılgüldən gedir, bənövşə və gülün yanaşı işlədilməsi də tamamilə təbii səslənir. Azərbaycan dilində bənövşə də bir gül növü olduğuna görə cümlədə müqayisə (bənövşə, yaxud gülün ətri) məntiqsiz görünür. Digər tərəfdən, Azərbaycan dilində güllər kəlməsi çiçəklər sözünün sinonimi kimi çıxış edir. Türkcədə bu, mümkün deyil. Məşhur bir deyim var türkcədə: Güllü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz. Diqqət edərsəniz, burada gül kəlməsi məhz qızılgül mənasındadır, əks təqdirdə, "Güllü tarife ehtiyac yoxdur, onun necə bir gül olduğu bəllidir" kimi absurd bir cümlə alınardı.

Türk yazıçısı A.Qədirin "On beş gün Sovet İttifaqında" adı dilimizə çevrilmiş yol-səyahət oçerkinin orijinalında belə bir cümlə var: "Sofraya erik büyüklükte kiraz geldi".

Tərcümədə oxuyuruq: "Süfrəyə ərik irilikdə gilə gətirdilər".

Erik kəlməsi türkcədə alça deməkdir. Təbii ki, bəzi rayonlarımızda adına öküzürəyi, şpanka deyilən və həqiqətən alça iriliyində olan gilə yetişir. Ancaq ərik böyüklüyündə gilə mübaliğəlidir. Dilimizdəki ərik kəlməsinin türkcədə qarşılığı kayısıdır.

"Çalıquşu" romanında oxuyuruq:

"O, mesela, duvardaki Meryem heykelinin önünde gözlerinde yaşlarla dua ederken, heykelin etrafında uçan sinekleri göstererek: "Ma Sör, aziz annemizi melekler ziyarete gelmiş" gibi bir sözle en can alacak yerinden vururdum".

Tərcüməsi belədir: "O, divardaki Meryəm heykəlinin önündə, gözləri yaşara-yaşara dua edəndə, heykəlin ətrafında uçan milçəkləri göstərərək: "Masör, əziz anamızı mələklər ziyarətə gəlmişlər"... – deyib ən sevər yerindən sancardım".

Türkcədəki əziz sözünün lüğəvi mənalardan biri müqəddəs deməkdir və bu məndə həmin sözün dilimizə yalançı ekvivalent əziz kəlməsiylə yox, müqəddəs sözüylə verilməsi daha doğru olardı. Çünki məndə söhbət məhz Müqəddəs Meryəm Anadan gedir.

İndi də Yunus Əmrənin bir misrasının türkcəsinə və tərcüməsinə baxaq: *Ben yürürüm ildən ile Yüyürürəm ildən ile.*

Səhv tərcümədir. Türkcədə il kəlməsi tarixi-etimoloji baxımdan el sözündən e-i əvəzlənməsiylə meydana gəlmişdir. Müasir türkcədə bu leksik vahidin məna tutumu genişləmiş, termin xarakteri kəsb etmişdir. İnzibati-coğrafi ərazi bölgüsü olub, bir neçə ilçəni – rayonu əhatə edən vilayət deməkdir. Tərcümədə isə il sözünün dilimizdəki yalançı ekvivalenti verilməmişdir. Dərviş Yunus diyar-diyar, el-el gəzmək yerinə ildən-ila yüyürür.

Bəzi tərcümələrdə el və əl sözləri qarışdırılır. Türkcədə hər iki kəlmə e hərfi ilə yazıldığına və yalnız mətn içində el, yaxud əl olduğu müəyyən edilərsə biləcəyinə görə mütərcim psevdoomonimin tələsinə düşür:

*Yazıcıoğlu yanmış evrak elinde,
Mecnun hakka yetmiş
Leyla dilinde.*

Tərcümədə oxuyuruq:

*Yazıcıoğlu yanmış doğma elində
Məcnun kama yetmiş
Leyla dilində.*

Birinci misradakı evrak sözü ərəbcədir, vərəqlər deməkdir, elində kəlməsi isə elində yox, əlində mənasında işlədilmişdir. Yəni şair bütün ömrü boyu yazı-pozu əlində qalmış, həyatını vərəqlərlə – şeir yazmaqla keçirmişdir.

Aşağıdakı misrada da mütərcim saxta ekvivalentin "tələsinə" düşmüş, nəticədə orijinaldakı məna təhrif olunmuşdur:

Pembe Hanım küsmüş gitmiş konağa – Pəmbə xanım qəsd eləmiş qonağa.

Hər iki dildə işlədilmiş konak – qonaq sözü bir-birindən tamamilə fərqli mənələrdədir. Türkcədə konak – ev, köşk, saray, malikanə deməkdir. Dilimizdəki qonaq kəlməsinə türkcədə misafir, yaxud konuk deyirlər. Orijinalda küsüb evə gedən Pənbə xanım tərcümədə qonağa qəsd edir.

Aşıq Dadaloğlunun aşağıdakı bəndinin tərcüməsində də yalançı ekvivalent problemi ilə qarşılaşırıq:

*Bizim yaylamız meşeli,
Dibinde güllər döşeli,
Altı top top menekşeli,
Kızlar gelir yaylamıza*

Tərcüməsi belə verilib:

*Bizim yaylamız nəşəli (?),
Döşündə güllər döşəli,
Əli (?) qom-qom bənövşəli,
Qızlar gəlir yaylamıza.*

Müasir türkcədə meşə kəlməsi palıd, palıd ağacı deməkdir. Dilimizdəki meşə sözünə isə türklər orman deyir. Orijinalda yaylağın ətkələri bənövşələrlə örtülmüşdür. Tərcümədə isə yaylağa gələn qızların əllərində qom-qom bənövşə var.

Türkiyə mətbuatından aldığımız belə bir cümləyə diqqət edək: *Siyasi partinin tabanı ilə tavanı arasında sağlam ilişkiler kurulmalıdır.* Cümlənin hərfi tərcüməsinə və cümlə içərisindəki iki saxta ekvivalentə baxaq: *Siyasi partiyanın tabanı ilə tavanı arasında sağlam əlaqələr qurulmalıdır.*

Orijinaldakı taban və tavan sözlərinin dilimizdəki lüğət qarşılıqları olan daban və tavan kəlmələrinin semantik mənalara və anlam yükləri bu mətn bağlamında bir-biri ilə qətiyyənlə üst-üstə düşür. Buna görə də leksik transformasiyaya müraciət edilərək bu kəlmələrin orijinal kontekstdəki semantik məna yükünü qarşılayacaq sözlər tapılıb işlədilməlidir.

Doğru tərcümə belə olacaq: *Siyasi partiyanın rəhbərliyi ilə elektoratu (tərəfdarları, seçiciləri) arasında sağlam münasibətlər təmin edilməlidir (qurulmalıdır).*

Əziz Nesinin "Taxtalıköydən məktublar" adıyla çevrilmiş "Ölmüş Eşək" povestinin tərcüməsində oxuyuruq:

"Keçən il bizim təşkilatın özünəyardım dərəcəsi Ağ dənizə on beş günlük gəmi ilə səfər düzəltdi. Yunanıstanı, İtaliyanı, İspaniyanı, sonra canım sənə söyləsin, adı yadımdan çıxıb, nəydi adı, oranı başdan-başa gəzdik".

Yanlışlıq göz qabağındadır. Türkcədə Akdeniz Aralıq dənizinə deyilir. Mütərcim diqqətsizliyindən tərcümədə belə başa düşülür ki, Yunanıstan, İtaliya və İspaniya Ağ dənizə sahili olan ölkələridir.

İndi də Orxan Vəlinin çox sevilməyən "İstanbulu dinləyirəm" adlı altı bəndlik şeirinin orijinalından alınmış bəndə və həmin bəndin dilimizdə tərcüməsindəki xətalara, o cümlədən saxta ekvivalent "tələsinə" diqqət yetirək:

*İstanbul'u dinliyorum,
gözlerim kapalı;*

*Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü,
çığlık çığlık.*

*Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya deşiyor ayakları;*

*İstanbul'u dinliyorum,
gözlerim kapalı;*

Tərcümədə oxuyuruq:

*İstanbulu dinləyirəm,
gözlerim qapalı.*

*Quşlar ötür, deyilirkən;(?)
Yüksəklərdən, dəstə-dəstə (?),
hayla küylə;(?)*

Tor (?) dartılır vətəgədə;

Bir qadının suya dəyir ayaqları;

*İstanbul'u dinləyirəm,
gözlerim qapalı.*

Şeirin tərcüməsində bir-neçə səhv nəzərə çarpır. Türkcədəki derken sözü dilimizdəki kimi demək feilindən düzəlsə də fərqli mənada işlədilmiş yalançı ekvivalentdir. Belə ki, türkcədə bu söz

zaman zərfliyidir və o anda, o əsnada, tam bu vaxt, bu zaman mənalarda işlədilir. Mütərcim isə onu deyilərkən feli bağlaması şəklində verməklə misranın məna və poetik yükünü tamamilə ortadan qaldırıb. Quşlar ötür, deyilərkən misrası bu şeirlə yanaşı əlahiddə götürüldükdə heç bir məna ifadə etmir.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru,
professor

Tərcümədə yalançı ekvivalentlik

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Hər dövrdə belə adamlar olur. Onlar dövrün namus, doğruluq, vəzifəyə sədaqət, həqiqətə bağlılıq qalxanına çevrilirlər. Həmin qalxanın arxasındakı gizli aləm isə büsbütün başqadır. Bu aləmin içərisində kimlər yoxdur? Dostlar, tanışlar, qohumlar, fədailər, komitəçilər, möhtəkiqlər, xülasə cəmiyyətin, firqənin hər cür günahları və günahkarları. Sonra zaman keçir, qalxanın arxasındakılar daha əvvəl qalxan olanları öz günahlarının qurbanı kimi ölümə, əsarətə, səfalətə göndərmək qərarında əsla tərəddüd etmirlər.

Atamın dostu da günlərin birində hansısa xarici firmanın mühasibliyini bir parça çörək xatirinə qəbul edib özü üçün ayrılmış otağa yenə də ayaqları dolaşa-dolaşa girdi. Partiyasının hakimiyyətə olduğu dövrdə kölgəsinə sığınub milyonlar qazanmış dostlarının, irəli getmiş, adam arasına çıxmış qohumlarının hamısı onu unutmuşdular. Hətta bəzən küçədə rastlaşdıqları zaman üzlerini yana çevirirdilər. Lakin yenə də itirilmiş vəzifə ehtirasının ürəklerini ehtizaza gətirdiyi bir qisim insanlar üçün namus, doğruluq qalxanına çevilirdi. Üzərinə heç bir ləkə düşməmiş şöhrətinin arxasında indi də başqa mahiyyətli oyunlar oynanırdı.

Atamın dostunun məsumluğu və təmizliyi bu dəfə ağılsızlığa qədər gedib çıxmışdı. Haqqında danışılan sözləri küçələrdə, meydanlarda, evlərdə, xülasə hər yerdə açıqdan-açığa, bağıra-bağıra söyləməkdən çəkinmədi. Onun həmin sözləri etibar etdiyi adamlar isə artıq qaranlıqda öz silahlarını hazırlayırdılar. Lakin keçmiş nazir əsla baş verənlərin fərqi deyildi. O, kiçikliyindən, yaxud böyüklüyündən asılı olmayaraq pisliliyə nifrət edir, pisliliklə açıq münasibət bildirməyi vəzifəsi sayırdı.

Bir gün atama Babi-Alidə rast gəlmişdi. Görüşüb-öpuşdükdən sonra heç hal-əhval tutmamış uca səslə qışqırmağa başlamışdı:

- Sən, necə olur ki, sən bütün bu hallara dözürsən?

- Hansı hallara?
- Bütün baş verən yaramazlıqlara, bu bir dəstə kim olduqları bilinməyən adamın özlərini bunca yuxarı tutmalarına!

Atam qolundan yapışmışdı:
- Yoldan ötüb-keçənlər bizə baxırlar. Yavaş danış, sakit ol! Unutma ki, indi şikayətçi olduğun adamlar məndən daha əvvəl sənə gənclik dostların, azadlıq uğrunda mübarizə yoldaşlarıdır. Və bir də onlar irəli atılıb taleyin mənhus bir oyunu nəticəsində bizim əllərimizdə yığılan vətəni qurtardılar, sənə və mənim Cümhuriyyət rüyamızı həqiqətə çevirdilər.

Atamı bərk itələmişdi:
- Səndən də bir xeyir yoxmuş. Bir daha görüşməmək üzrə! Allaha ismarladıq! - deyib getmişdi.
Atam evə gəldi. Anama "Bilir-sənmi, ... - gördüm. Mənimlə elə danışıd ki, qorxdum. Onu bu cür dilləndirir, danışıdırırlar. Başına bir iş gələ bilər. Belə getsə, mütləq bir oyun çıxaracaq" - dedi.

Nəhayət, məşum sui-qəsd təşəbbüsü baş verdi. Onu dərhal yaxaladılar. Heyrətlər içərisində qaldı. Əslində özü şikayətçiydi. Fəqət sui-qəsdçi? Əsla! Bu əxlaqsız, insafsız oyunun günahkarları arasında olmadığı, günlərin birində mütləq aydınlaşacaqdı.

İzmir və Ankara həbsxanalarında saxlandığı hücrələrdə mütləq azadlığa çıxacağı qənaəti ilə ta həyatının son qara gününə qədər ruh və qəlb rahatlığı içərisində yaşadı.

Amma məhkəməyə hakim olan qorxunc, əsəbi şəraitdən hamının xəbəri vardı. Bu günahsız insanı xilas etmək çətin idi, çox çətin idi. Ancaq yenə də bəzi köhnə dostları ilk azadlıq günlərindən onu yaxından tanıyan, həm də yeni dövrün hakimiyyəti ilə yaxın münasibətləri olan bir qisim köhnə əqidə yoldaşlarının yanına baş vurdular. Lakin eşitdikləri cavab qorxunc və dəhşətli idi. "Xeyr, bir şey etmək mümkün deyil, asılmaldır".

Asılmalı idi, asılacaqdı, asıldı!

Siyasi tarix professorumuz

"Bu son dərşimizdə sizə yalnız indi eşidəcəklərinizi söyləyəcəyəm. Xanumlar, əfəndilər, siyasi tarix keçmişdəki siyasi hadisələrin, vəqəələrin izahından daha əvvəl insan cəmiyyətlərinə, onların talelərinə bəzən ağulları, bəzən gözəllikləri, bəzən nitq qabiliyyətləri ilə, əksər hallarda isə adi təsadüf nəticəsində hakim olmuş şəxslərin xarakter, əxlaq və məcazlarının hekayəsidir. Sağlam xarakterli, mətin əxlaqlı, ətrafındakılara etimad tələq edən bilən insanların idarə etdikləri cəmiyyətlər daim yüksəlmişlər, müvəqqəti fəlakətləri asanlıqla adlamağa, qorxu törədən şəraiti sürətlə dəyişməyə müvəffəq olmuşlar.

Bunun müqabilində başçı və hakim mövqeyinə gələnlərin zəif, əxlaqsız, dəyişkən xarakterə malik olduqları cəmiyyətlərdə insanlar daim alçalmış, kiçik fəlakətlər qarşısında böyük sarsıntılar keçirmişlər.

Ona görə də mən sizə, yəni türk millətinin gələcək idarəçilərinə sağlam xarakterli, mətin əxlaqlı olmanızı tövsiyə edirəm. İnanın ki, millətimize ancaq bu şərtlər daxilində layiqli xidmət edə bilərsiniz".

Ankara universitetinin hüquq fakültəsində son dərşini verən siyasi tarix professorumuz kürsüdən enib qarıya tərəf gəndə arxasınca qaçıb əlindən tutdum. Üzümə baxdı. Gözləri yaşla dolu idi. Heç bir şey söyləmədən əlini öpmək üçün dodaqlarıma apararkən boğazım qəhərlə dolmuşdu.

Xəyalımda surətləri atamla birlikdə canlanan bir neçə insandan biri də odur. Sivri, çalsaqalı, bir az batıq yanaqları, təlqinedici gücü eynəyinin şüşələri

Fikirlərində bir az solçuluq nəzərə çarpırdı. Lakin heç zaman XVIII əsr sosializminin hüdudlarını aşmadı. Onu daha çox romantik, hissiyata qapılan, ictimai bərabərlik nəzəriyyələrinin təsiri altında qalan bir utopist saymaq olardı. Lakin təkcə elə bu baxışları onun İkinci Türkiyə Böyük Millət Məclisinin üzvü kimi əmək qanunvericiliyi ilə bağlı təkliflər irəli sürməsi və hazırlanan ilk əmək qanunu layihəsinin mahiyyətindəki "İş məcəlləsi"ni həyəcanla təqdim etməsi üçün kifayət idi. Türk işçi hərəkatı, fəhlə hüququ ilə bağlı məsələlər tarixində onun yeri gələcəkdə, əlbəttə təqdir və təsbit ediləcək.

Siyasi tarix professoru bir tərəfdən sosialist ictimai dünyagörüşünü romantik zehni məşğələ halında davam etdirir, o biri tərəfdən isə qatı milliyətçi anlayışına sahib olduğunu göstərməkdən çəkinmədi. Bu iki fərqli fikrin yaratdığı təzadın mənşələri arasında həqiqətən tərəddüd keçirdiyi anlar da olurdu. Yəqin elə həmin tərəddüdlər nəticəsində də içərisində yaşadığı fikir təzadlarını izah etməyə qadir bir məşğuliyət sahəsi axtararkən siyasi tarix elmini seçmişdi. Bu keçmiş xəritə yüzbaşısının məkan zəminindən zaman sahəsinə atlanmasından başqa bir şey deyildi. Lakin qərbdə ki, həyatında nə zamanın, nə də məkanın mövqeyini dəqiq müəyyən edə bildi. Onun həyatının bir çox hadisələri zamansız baş verdi. Əslində hələ bu addımları atmağın yeri deyildi. Zamanı gəlib çatmamışdı. Təkrarlı sistem bütün gücü ilə meydan suladığı bir vaxtda bütöndə qənaətcillik tədbirləri barəsində məsələ qaldırmaq fikrinə düşmüşdü. Lakin kürsüyə çıxarkən ağına gələn yeganə təklif, baş vəkillə vəkillərin xidməti avtomobillərinin əllərindən alınması oldu. Dövrün baş vəkil Məclisdən sifəti bir qarış sallanmış halda çıxdı, maşınınun qapısını açan sürücüsünə sərt nəzərlərlə baxıb yaxınlıqda dayanan polisa "Mənə bir maşın çağırın!" - deyər əmr verdi və hamunun heyvətli baxışları altında yaxınlaşan taksiyə əyləşib evinə getdi. O gündən siyasi tarix professorunun səsi və saqqalı bir az daha titrək hala düşdü.

Keçirən bağlarında çox yaxınlığımızda - qonşuluğumuzda yaşayırdı. Axşamlar ailəlikcə bızdə toplaşırdıq. Əvvəl zarafatlar başlayır, sonra günün hadisələri, dedi-qoduları, intriqaları ortaya gəlir, şikayətlər eşidilir.

Professorun səsinin yüksəldiyi vaxtlar da olurdu. "Əhməd bəy, Əhməd bəy! - deyər qışqırırdı, - bütün bu fənalıqlar barədə mütləq danışımalıyıq. Nə üçün gedib gördüklərinizi, bildiklərinizi açıq şəkildə söyləmərsən?"

Bir dəfə atam əsəbiləşdi:
"Mən, elə hər yerdə mən! Hansınız indiyədək mənim qədər danışırsınız? Hansınız vəziyyətlə bağlı şikayətləri mənim qədər ortalağa çıxarırsınız? Bir az da özün danışı! Niyə dayanmısan?"

¹ Haqqında söhbət gədən dövrdə baş vəkil - baş nazir İsmət İnnü (1884-1973) idi.

(Davamı gələn sayımızda)

Tərcümə edən: Vilayət QULİYEV, professor

İsrail müstəqillik alan andan yeni dövlətin başçısı Ben-Qurion ən yaxın vaxtda nüvə silahına malik ölkələr sırasına qoşulmağı milli prioritetə çevirdi. Bu istiqamətdə ilk əhəmiyyətli addım 1955-ci ildə atıldı. O vaxt Birləşmiş Ştatlar prezidenti Duayt Eyzenhauerin təşəbbüsüylə İsrail 5 meqavatt gücündə bir nüvə reaktoru aldı. Bu reaktor hərbi istiqamətdə nəşə bir ciddi iş görmək üçün həddindən ziyadə gücsüz idi. Bundan başqa, dinc məqsədlər üçün istifadə olunmalı həmin reaktor, amerikalıların özü tərəfindən müntəzəm yoxlamalara məruz qalırdı.

Bir müddət sonra İsrailin baş naziri Şimon Peres əsl diplomat, kəşfiyyatçı, silah alverçisi kimi hərəkət edərək Fransadan 24 meqavattlıq nüvə reaktoru almağa müvəffəq oldu. Məhz o vaxtdan İsraildə nüvə silahının hazırlanması yolunda konkret iş başlandı. Amma ölkənin öz içində nüvə silahına yiyələnmək planları heç də birmənalı qarşılanmadı. Təsəvvür edin ki, nüvə problemləriylə məşğul olan komissiyanın səkkiz üzvündən yeddisi hökumətin bu qərarına etiraz əlaməti olaraq istefa verdi. Amma bunun nüvə programının aqibətinə heç bir təsiri olmadı, kütləvi qırğın silahına yiyələnmək istiqamətində çoxdan müəyyənləşdirilmiş addımlar tam məxfilik şəraitində atılmağa başladı...

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Məqalənin nəşrinə iki gün qalmış qəzet materialları yekun rəy üçün İsrail səfirliyinə göndərildi. Orada isə elan etdilər ki, bu, yalan məlumatdır və həqiqətlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bundan savayı səfirlik təkzib verərək, Vanununun heç bir məxfi iş icazəsi olmayan əhəmiyyətsiz bir əməkdaşı kimi təqdim etdi.

Lakin həddindən artıq narahat olan səfir bu barədə İsrailin baş naziri Şimon Peresi məlumatlandırdı.

Peres də öz növbəsində bütün İsrail mətbuatının rəhbərlərini iclasa toplayaraq tapşırırdı ki, ingilislər bu yazını dərc edəndən sonra, heç bir reaksiya göstərməyərək, sussunlar. Jurnalistlər baş nazirə söz verdilər. Amma bu yığıncaq haqda da xəbər Londona sızdı. Təkcə belə bir iclasın keçirilməsi, orada baş nazirin tapşırığı "Sandi tayms"ın redaktorlarını əmin etdi ki, hazırladıkları yazı həqiqətən əhəmiyyətlidir. Əgər Şimon Peres bu dərəcədə narahat olursa, deməli, materiallar əsl sensasiya yaradacaq!

Lakin Şimon Peresin dərdi yalnız bu materialların yayılmaması deyildi; o, həm də günahkarın cəzalandırılması üzərində düşünürdü. Baş nazir "Mossad" a Morduxay Vanununun həbs edərək, İsrail məhkəməsi qarşısına çıxarmaq əmrini verdi. O, mütləq öz layiqli cəzasını İsraildə almalı idi!

Lakin kəşfiyyatçılara xəbərdarlıq edildi ki, əməliyyat əsnasında Böyük Britaniya qanunlarını heç bir vəchlə pozmasınlar. İngiltərənin baş naziri Marqaret Tetçerin nüvə silahının yayılması məsələsində necə sərt mövqedə durduğunu Şimon Peres yaxşı bilirdi...

"Mossad"ın qarşısında asan vəzifə qoyulmamışdı, lakin onlar Britaniya xüsusi xidmət orqanlarındakı həmkarlarının köməyinə ümid edirdilər. Bununla yanaşı, Vanununun tanıyanlardan onun barəsində məlumat yığılır, zəif cəhətlərini müəyyən etməyə çalışırdılar.

"Mossad" agentlərindən ibarət böyük bir dəstə Londona yola düşdü. Müşahidə qrupunun agentləri Morduxay Vanununun "Santi tayms"ın yerləşdiyi binadan çıxmasını qeydə aldı və izləyərək qaldığı oteli müəyyən etdi. Bundan sonra artıq onu gözdən qoymadılar. Vanununun keçmişini öyrənib, Londondakı davranışını izləyərək bəlli etdilər ki, qadınlarla arası sazdır...

Londondakı məşhur diskotekalardan birinin qarşısında Morduxaya çox gözəl bir qız sırdılar. Vanunu ona ilk baxışdan vuruldu.

Qız onunla görüşə məmnuniyyətlə çıxır, amma yatağa girməyə qəti razılıq vermirdi: "Mən sənə yalnız Romada yatağa girəcəm!"

"Sandi tayms"dakı dostları onu fikrindən nə qədər daşındırmaq istəsələr də, alınmadı. Onlar Vanunu ya həmişə deyirdilər ki, İngiltərədən çıxmasını, təyyarəyə minməsin, qeydiyyatda düşmək üçün şəxsiyyət vəsiqəsini göstərməli olduğu yerlərdə, yəni otel və pansionlarda qalmasını...

Qızın adı Sindi idi – Sindi Hanin. Amma əslində, bu xanım "Mossad" agenti Ben Tov Çeril idi; İsrail hərbi kəşfiyyat orqanı "Aman"ın əməkdaşlarından birinin arvadı...

"Sindi" Romaya iki bilet aldı və oradakı "sakit, təhlükəsiz pansionda" otaq sifariş etdi. "Xoşbəxt cüt-lük" Romaya çatan kimi, birbaşa həmin pansiona yollandı – yəni "Mossad"ın konspirativ mənzilinə.

Romaya yola düşməmişdən Vanunu redaksiyaya zəng çalıb demişdi ki, şəhərdən çıxır və üç gündən sonra qayıdacaq. Amma nə 3, nə 33 günə onu Londonda görünmədi. Yalnız 40 gündən sonra, 1986-cı il noyabrın 9-da İsrail Nazirlər Kabinetinin katibi Eliakim Rubinşteyn belə bir bəyanat verdi:

"Morduxay Vanunu məhkəmə or-deri əsasında İsraildə həbsdədir. Onun həbsi barədə qərarın çıxarıldığı məhkəmədə müttəhimin hüquqları özünün seçdiyi vəkil tərəfindən qorunurdu..."

Vanununun oğurlanması haqda çoxlu versiyalar yayılıb və təbii ki, onlardan bəziləri "Mossad"ın "mətbəxində" hazırlanıb. Versiyalardan biri onun Fransanın cənubunda artıq beynəlxalq sulara çıxmış bir yaxtada həbs olunduğunu deyir. Digər versiyaya əsasən isə, Parisə uçarkən ona təyyarədə yuxu dərmanı veriblər, sonra da İsrailin "El-Al" şirkətinə məxsus laynerdə Təl-Əvivə gətiriblər. Yaxta məsələsi daha bir versiyada hallanır, amma Vanunu guya həmin yaxtaya elə İngiltərədə minib və bu əməliyyatdan diqqəti yayındırmaq üçün həmin sahillərin yaxınlığında bir neçə İsrail yaxta və kateri dolaşmış...

Qaçırılmasının bəzi cəhətlərinin ictimaiyyətə açılmasına Morduxay Vanunu özü kömək etdi. Onu Yerusalimdə məhkəməyə apararkən ovcunu polis avtobusunun pəncərəsinə dirəyərək mətbuat nümayəndələrinə xəbər ötürdü. Ovcunda bu sözlər yazılmışdı: "Romada 30.09.86, saat 21.00-da qaçırılmışam. Romaya 504 nömrəli reyslə gəlmişdim".

Morduxayın qardaşı Meyr onunla həbsxanada görüşərək, sonradan qaçırılmasının bəzi detallarını aydınlaşdırmaq üçün xaricə getmişdi. O öyrənmişdi ki, "Sindi" ilə Morduxay taksidə "pansion" yerləşən ünvana yolanıblar. Mənzilə daxil olan kimi, qollarını iki israilli buraraq, onu yerə yxıb, "Sidi" isə damarına güclü yuxu dərmanı yeridib. Qollarına qandal vuraraq, onu limana aparıblar, yeddi gündən sonra isə gəmiylə İsrailə çatdırıblar...

Elə həmin günlərdə "Sandi tayms" "İsrail nüvə arsenalının sirr-ləri" başlıqlı geniş yazı dərc edir...

Jurnalist araşdırması nəticəsində aydın olur ki, oktyabrın əvvəlində Romadakı İsrail səfirliyi bir avto-furqon kirayələyir. Avtomobili geri qaytararkən onun spidometrindəki artıq göstərici düz İtaliyanın La Spesiya limanında olan məsafənin iki mislinə bərabər olub. Bundan belə bir nəticə çıxırdı ki, Vanunu limana həmin avtofurqonla aparıldıqdan sonra maşın Romaya qayıdaraq sahibinə təhvil verilib.

Avtofurqon limana çatanda marşrutu dəyişərək, bu limana məxsusi göndərilmiş İsrail gəmisi "Tappuz" artıq orada imiş. Belə güman etməyə əsas var ki, məhbusu İsrailə elə həmin gəmi aparıb. Britaniya jurnalistləri "Sindi"nin əsl adını müəyyənləşdiriblər. Sən demə, o, əməliyyat zamanı əmisi qızının sənədlərindən istifadə edibmiş. Bütün bu faktlar: avtofurqonun kirayələnməsi, gəminin marşrutunun dəyişdirilməsi, qohumun sənədlərindən istifadə olunması ona dəlalət edir ki, bu əməliyyatı ya diletantlar həyata keçirib, ya da vaxt azlığından ona ciddi hazırlaşmaq mümkün olmayıb...

Lakin qaliblər mühakimə olunmur! Bu əməliyyat uğurla başa çatmışdı.

P.S. 1988-ci il mart ayının 24-də Morduxay Vanunu dövlətə xəyanətdə, məxfi məlumatların qəsdən yayılmasında və casusluqda itti-ham edilərək 18 il həbs cəzasına məhkum edilir. Onun sonrakı tale-yi haqda heç bir məlumat yoxdur.

Vanununun qaçıran xanıma gə-lincə, o, öz əriylə bir yerdə 1997-ci ildə Amerikanın Florida ştatın-da yaşayıb...

SON

Vanununun həbsi

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatur sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münsisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzü görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Nadir şahın Allahyar xana yazdığı rəqəm

Alicah¹ Allahyar xan² qardaşım İbrahim xan haqqında ərz və təqdim etdiklərimizdən bilsin ki, adı çəkilən şəxs talesizlikdən xəcalətə düşmüş, göydən düşən bir qəza olan o işin nəticəsində ürəyi parçalanmış və utandığından boynu yerə girmişdir. Bununla belə, qələmə dili onu incitmir və həmin şəxs cəmiyyət adamı üçün bundan ağır əzab olmayan o rüsvayçılıqdan və xəcalətdən çıxmağa çalışır. O alicah³ üçün gizli və məxfi deyil ki, ad-san qazanmaq iddiasında olanlar döyüş meydanında dəridən-qabıqdan çıxarlar, amma yoxa çıxmağın şahidi olan bir kəsin üzü qeyb pərdəsinin arxasından görünməyəndən sonra ələmə ələ alaraq öz fikrini yaymağı mənasız sayan və İlahi təqdirdə ixtiyarı olmayan o tayfanı qınamağa səbəb qalmaz, çünki fəth ilə zəfər qapısının açılması “yardım yalnız Allahdandır”⁴ sözünün məzmununa müvafiq olaraq bəşər övladının səyindən deyil, hər şeyə hakim olan Allahın yardımından asılıdır və bu mənanın vəsfi ilə nəticədə qeyrət sahibi olan kəslər sinələrini düşmənlərin süngü və nizəsinə sipər çəkərlər, amma öz taytuşlarının qələmlərinin xətt nizəsinin məzəmmətindən qorunmaq üçün bədənlərini qabağa verməzlər, düşmənin iti qılıncına tabe olub təslim olurlar və ata ilə qardaşın qələmə əsəsindən kətək yeməyə razı olmazlar, ağır sözü qatilin qılıncından daha öldürücü (təhlükəli) və turş üzü hələhilin⁵ zəhərindən daha acı bilirlər və “dərd ilə ağrıya bat, amma günah işlədib adını batırma ki, bədəndəki atəş tərini istisindən artmaz” sözü-nə müvafiq belə bir iş baş verəndən sonra madamülhəyat⁶ xəcalətin işgəncəsini, qınağa hədəf olmağı və ölümü həyatdan üstün tuturlar. Gün kimi aydıdır ki, Günəş ordusunun qızıl rəngli başçısı qılıncını sıyıb səmadada döyüş meydanından məğlubiyətə doğru irəliləyərək rəngin saralması səbəbindən yerə girir və dünyanı fəth edən bayraq hər dəfə günortanın mərkəz nöqtəsindən enməyə üz tutanda Günəş xəcalət çəkdiyindən öz ömrünün zavala yaxınlaşdığını sanmağa başlayır. Hərçənd ki, yuxarıda deyilən söz əsaslanaraq adıçəkilən şəxsi düşmən tərəfindən basılmasına görə utandırılmaz və “nə üçün bu sərəniş samlarını bədəninə batırmağa rəva bildin və nəyə görə iti qılıncdan yayındın” deyən tapılmaz. Lakin söhbət ondan gedir ki, bizim tərəfimizdən ona üz-üzə döyüşə girməyin yasaqlanmasına və göylərin ən uca zirvəsindən “Ya İbrahim! Bundan əl çək!”⁷ açıq-açığına xitab olunmasına baxmayaraq, o, adət-ənənəyə görə qayda-qanuna xilaf olaraq bu cahilliyə yol verərək həddini aşdı. İnsan, ağılı məsləhət gördüyü yolla irəliləməli və bizim xətrimizi razı salacaq yolu seçməlidir.

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

Bu halda “biz ona iki yol göstərdik”⁸ kərəmətli kəlməsi özünün bildiyi yolla gedənin tənədən və məzəmmətdən qaça bilməyəcəyinə və əzab-əziyyətə layiq olduğuna açıq-aşkar bir dəlildir. Hal-hazırda əvvəlki töhmətləri nəzərə alaraq o alicahdan o şəxsi incitməmək üçün şəfaət məqamında bu dəfə də öz qələmini qısaltmaq iltimas olunur.

Nadir şahın əfqanları fəth edib məğlubiyətə uğratması barədə yazdığı rəqəm

Tanının yardımı ilə uğur qazanmış və zati-alinin təyinatı ilə mənəsb sahibi olmuş İraq məmləkətinin başçılar, əhalisi və ayanları bilsinlər ki, taleyin hilaltəkin qılıncına malik olan səadət ünvanlı at dəstələri təzə doğulmuş Ayn xasiyyətinə Uca Hakimin bərəkəti sayəsində yiyələnərək şəhərləri fəth etmək uğrunda həmişə qələbə

və zəfər yolu ilə irəliləmiş, qeyb mələyi uğur taleli orduya bələdçilik etmiş və qalibiyyət gətirən qüdrətli qollar qalaları və ölkələri alan misilsiz bir ələ çevrilmişdir. Bu uğurlu günlərdə Hər Şeyə Qadir Olanın mərhəməti ilə Heratın əfqanları şir kimi cəsur və aslan kimi qorxmaz qazilərin qantökən qılınclarından “onlar sanki vəhşi eşşəklərdir. Aslandan hürküb qaçarlar”⁹ sözünə müvafiq fərarilik etmiş və “siz

o tayfa ilə ittifaq qurmuş Qəndəharnın qələbə tayfaları ilə birlikdə ələ keçirərək özümüzə tabe etdik. Onlar itaət ilə bəndəlik boyunduruğunu boyunlarına keçirib fərmana tabe olaraq qulluq etməyi boyunlarına aldılar. Herat məsələsinə sahmana salıb inadkarlıq göstərnləri bütövlükdə Xorasan hüduqlarına köçürməklə məşğul olduğumuz bir vaxtda alicah Məhəmməd Rza xan Abdullonun məktubu gəldi.

Daha qafillik qılıncı ürəyin qapısına vurub düşmənin istəyinə tabe olaraq bu əhdpozan yağının razılığını diləyən deyiləm. Bihövlillahi-təala və biqüvvətəhi bu gün qara gündən çıxacağımız, cəsur ələ Xosrov taleyini tutacağımız, güclü bədxahları zəiflədiyimiz və mürtəzəvi dinin uğrunda qələbə çalacağımız gündür. Beləliklə, hazırkı hallarını “onlara qorxu üz verdikdə can üstə olan adam kimi gözləri dolana-dolana sənə baxdıqlarını görəsən. Qorxu canlarından çıxınca, qənimətdə xəsislik edib acı dilləri ilə sizi sancılar”¹⁰ kərəmətli sözün əks etdirdiyi o kəmfürsət tayfanın bu cür şərəfdən uzaq və qeyrət xasiyyətinə sığışmaz işləri Cənabi-Sübhənin rizasına zidd və əbədi xaqanlıq dövlətinin məsləhətinə və mənafeyinə müxalif olmuşdur. Buna görə biz onu imza qoymaqla şərəfləndirməyi buyurmadıq.

Madam ki, həzrət əmirülmöminin, müttəqilərin ağası, bütün qaliblərin qalibi Əli bin Əbi Talibin mələkələr bağında mətafını təvaf etməkdən və müsəlman əsirlərinin azad olunması işində uğur qazanmaqdan vacib məsələ yoxdur, inşa-lah-təala, mübarək fitr bayramından sonra qeyb ordusunun köməyinə və lareybi²⁰ yardımına arxalanaraq vilayət və irtiza diyarının sultanı Əli bin Musa ər-Rizanın (əleyhit-təhiyyə və səna) xidmətindən mürexkəs olub çək-çevir etmədən möhkəm caynaqlı qoşunla və qələbəçalan şirürəkli əsgərlərlə köçbər-köç Kəbəyə yola düşmək istəyirik, ta “yar kimi istər və meyli kimə çəkər”. “Və heç bir şey bərəsində: “Mən onu sabah edəcəyəm” demə. Ancaq “İnşallah edəcəyəm” de”²¹. Əgər sidqi-ürəklə ailənin yolunda qədəm bassan, heç narahat olma, çünki Hafiz özü səni qoruyur. Bu işə qoşulmayan hər kəs islamdan çıxan və xəvaric yolu ilə gedən, şərəf libasından məhrum, səadət ilə dindarlıqdan bəhrələnmə bilməyən və Həzrət Barinin lənətinə layiq olacaqdır.

¹ Alicah – hörmətli, yüksək mənəsbli adam.

² Allahyar xan – Nadir şahın ordusunun başçılarından biri, mənsəccə qəlzai əfqanlarından olub.

³ Yəni “Sizin”

⁴ Ənfal. 10

⁵ Hələhil – öldürücü zəhərə malik əfsanəvi heyvan.

⁶ Madamülhəyat – sağ olduqca; nə qədər ki, bu dünya var.

⁷ Hud. 76

⁸ Bələd. 10

⁹ Müddəssir. 50, 51

¹⁰ Həşr. 2

¹¹ Həşr. 2

¹² Əhzab. 11

¹³ Tövbə. 6

¹⁴ Qəmər. 7

¹⁵ Yəni, “vilayətini”, “məntəqənin”

¹⁶ Yəni, “Ruma”, “Osmanlı dövlətinə”.

¹⁷ Yəni, “Səfəvilər dövlətinə”, “İrana”.

¹⁸ Burada söhbət İran şahı II Təhmasibin 1731-ci ildə bağladığı İran tərəfinin mənafeyinə zidd Kirmansah müqaviləsindən gedir.

¹⁹ Əhzab. 19

²⁰ Lareybi – şübhə doğurmayan, İlahi.

²¹ Kəhf. 23, 24

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dövrlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın biləyindən yapısan, onun nəbzini yoxlayan bir təbib olub həmişə. Gərdsin əli hər yerdən üzüləndə, dünyaya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaotik bir söz bumnana da şahid oluruq. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşayanlar, məsələn, yaşından, təcürbəsindən, istedadından asılı olmaraq, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Belədə klassiklərimizin tarixin dolanbaclarından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, sənətkarlarımızın əsərlərindən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli ədiblərindən olan Mehdi Hüseynin “İki çal papağın və bir qara kepkanın nağılı” hekayəsi ilə missiyamızı davam etdiririk.

Mehdi
HÜSEYN

İki çal papağın və bir qara kepkanın nağılı

(Hekayə)

Çox şılaşı yemişəm, amma belə yalan deməmişəm. Günlərin bir günündə, Məmməd Nəsir tinində, biri var idi, biri yox idi, Allahdan savayı heç kəs yox idi, təkcə iki nəfər Çal Papaq var idi, bir nəfər də Qara Kepka və Qara Kepkanın da bir sevimli həyat yoldaşı var idi ki, adı Çadra xanım idi.

Bu Çal Papaqlar elə Çal Papaqlar idi ki, hörmətləri dağ boyda – həm bu ətrafda yeganə Çal Papağıydılar, həm də ki, cəmi-ələm bunların arasındakı dostluqdan, mehribanlıqdan danışır, çünki bu dostluq, ayrı dostluq idi, söz ilə deyiləsi deyildi. Hər qapının ağzında Çal Papaqlar içəri girməzdən əvvəl düz yarım saat dayanırdılar – o buna deyirdi ki, birinci sən buyur, bu ona deyirdi ki, yox, birinci sən buyur.

Hər dəfə restoranda yeyib içəndən sonra, “İnturist”in xörəkpaylayarı utancaq Duvaq xanım filan qədər dururdu Çal Papaqların qabağında, gözləyirdi ki, pulu kimdən alsın, – bu, onun əlini geri qaytarırdı ki, pulu gərək mən verəm, o bunun əlini tuturdu ki, yox, pulu gərək mən verəm.

Bir də gördüyün ki, Çal Papaqlardan birinin qabağına təzə əmlək quzu əti çıxdı, o saat alıb göndərirdi dostu o biri Çal Papağın evinə, amma o Çal Papaq baxırdı ətə, gördüyü qiyamət ətdir, bunun kababı dəsgah olar, rəva bilmirdi özü yesin, təzədən göndərirdi geri ki, yox, bunu gərək sən özün yeyəsən və ət bu evdən o evə, o evdən bu evə o qədər gedib gəlirdi ki, axırda xarab olurdu, nə bu Çal Papaq yeyirdi təzə əmlək quzu ətinin kababını, nə də o Çal Papaq.

Gördüyünüz kimi, bu Çal Papaqların dostluğu çox yüksək mərtəbədə və mötəbər idi.

İndi sizə kimdən xəbər verim, Qara Kepkadan. Qara Kepka başqa bir şəhərdə idi və həmin şəhərdə öz işini görüb qurtarmışdı, indi də oturub vəfali həyat yoldaşı Çadra xanımın məsləhətləşirdi ki, hansı şəhərə getsinlər. Qara Kepka iki tel almışdı. Birinci tel xəbər verirdi ki, filan şəhərdə iki nəfər Şlyapa var ki, möhkəm dostluğa başlayıblar. İkinci tel də xəbər verirdi bir möhtərəm Çal Papaqlardan.

Çadra xanım çox tədbirli və çox da savadlı qadın idi, universitetin hüquq fakültəsini bitirmişdi. Qara Kepkaya gələn telləri bir də nəzərdən keçirdi və belə məsləhət gördü ki, əvvəlcə baş çəksinlər Çal Papaqlara, çünki dostluqları bu zalımların, lap zırçı həngəmə idi və bu dərəcədə dostluğun üstündə Qara Kepkaya töhmət verə bilərdilər. O ki, qaldı Şlyapalara, onların işi asan idi, hələ təzə başlayırdılar dostluğa.

Qara Kepka əziz arvadının məsləhətini çox bəyəndi və bütün gecəni evdə oturub televizora baxdılar, bir-birilərini sevdilər, səhər də gedib təyyarəyə bilet aldılar.

Az keçdi, çox keçdi – nağılda vaxt tez keçər – yenə də günlərin bir günündə Çal Papaqlar oturub şahmat oynayırdı, birdən qulaqlarına belə bir xəbər çatdı ki, bəs, filan yerdən bu şəhərə bir Qara Kepka gəlib, sizinlə dost olmaq istəyir. Çal Papaqları gülmək tutdu və o qədər güldülər ki, gəl görəsən. Külfətləri də bu xəbəri eşidib qoşuldu onlara, Çal Papaqlardan birinin xanımı yazıq Neylon Yaylıq o qədər güldü ki, az qaldı qəşş edə. Sonra da Çal Papaqlar bir-birinə baxıb dedilər ki, aya, camaat aqlını itirib məgər belə xəm xəyala düşür, bizim dostluğumuz bəyəm kolxoz bazarı-zaddır ki, hər yoldan ötni qəbul edək?! Dünyada qoribə avamlar var imiş!

Həmin gün Çal Papaqlar Avropada təhsil almış kababçı Beretin kababxanasına getdilər və dostluqlarının sağlığına bir şüşə beşulduz çəçen-inquş konyakı içdilər.

Qara Kepka isə həmin günü mehmanxanadan çölə çıxmadı, istəklili zövcəsi Çadra xanımın oturma xeyli məsləhətləşdi və düz üç-cə gündən sonra şəhər qəzetində Qara Kepkanın böyük bir oçerki çap olundu. Oçerkin adı “Adımızı nəhəng dağlar qədər ucaldılar” idi, özü də bəhs edirdi Çal Papaqlardan, Çal Papaqların arasındakı dostluqdan, sirdaşlıqdan, özü də elə bəhs edirdi ki, adam oxuyub qurtarandan sonra deyirdi ki, bir də oxuyam, bir də oxuyandan sonra deyirdi ki, bir də oxuyam, axırda da deyirdi ki, bərkəllah və mərhəbə!

Çal Papaqlar da bu böyük oçerki oxuyub qurtarandan sonra xeyli feyzyab oldular, gözləri yaşardı və bir-birinə baxıb dedilər ki, aya, nə gözəl baş geyimiymiş bu Qara Kepka! Biz tilsimdəyikmiş, ya nə imiş ki, bunu görə bilmirmişik?!

Axşam Çal Papaqlar restorana üç nəfər girdilər: Birinci Çal Papaq, İkinci Çal Papaq və bir də ki, Qara Kepka. Yedilər, içdilər və xeyli nuş oldu və kefləri də dupduru.

Qara Kepka əvvəlcə qalxıb Çal Papaqların ikisinin də şərəfinə birdən sağlıq dedi, sonra da əlifba sırası ilə əvvəlcə Birinci Çal Papağın şərəfinə, bir dəfə də İkinci Çal Papağın şərəfinə sağlıq dedi.

Axırda son dərəcə mütəəssir olub gözləri yaşarmış Çal Papaqlar ikisi də birdən qalxıb Qara Kepkanın sağlığına:

– Yaşasın təmizqəlblə, mərdürəkli, obyektiv fikirli Qara Kepka! – dedilər. Xörəkpaylayan Silindrlə haqq-hesablaşmış restorandan çıxdılar və o gündən də Qara Kepka oldu Çal Papaqların ikisinin də canbir sirdaşı.

Qara Kepka hər dəfə Çal Papaqlardan ayrılıb mehmanxanaya gələndə sədaqətli həyat yoldaşı Çadra xanım ondan soruşurdu:

– Əziz ərim Qara Kepka, işlər necə gedir?

Qara Kepka da cavab verirdi ki: – İşlər pis getmir, mehriban sevgilim Çadra xanım.

Çadra xanım güldürdü, amma elə güldürdü ki, əziz əri Qara Kepkadan başqa heç kim eşitməsin:

– Hi-hi-hi.

Qara Kepka da qoşulurdu ona: – Ha-ha-ha... – Amma o da, elə güldürdü ki, mehriban sevgilisi Çadra xanımın başqa heç kim eşitmirdi.

Bu minval ilə dəqiqələr saat olurdu, saatlar gün, günlərin də ay olmağına az qalmışdı ki, Çadra xanım ərinin baxmaqdan doymadığı qara gözlərinə bir də baxıb bir balaca təşvişlə dedi: – Ezamiyyətin qurtarmağına az qalıb ha...

Qara Kepka tən ortasındakı düyməni qaşayıb dedi:

– Doğrudur, vaxtdır daha!

Qara Kepka axşamçağı mehmanxanadan çıxanda Çadra xanım ərinin ardınca bir stəkan su atdı və Qara Kepka da birbaşa gəldi Birinci Çal Papağına.

Birinci Çal Papağın kefi kök idi yaman, Seyid Əzim Şirvaninin qəzəllərini “Seğah” üstündə dodaqaltı zülmzümə edirdi. Qara Kepkanı görən kimi lap kökəldi kefi, keçdi “Çahargah”a.

Sonra bir xeyli hal-əhval tutdular, bir-birilərinə “məşallah” dedilər ki, göz dəyməsin və nəhayətdə, Qara Kepka gəldi mətləbə:

– Möhtərəm Çal Papaq! Güman edirəm ki, siz mənim sədaqətimi və sizə qarşı hədsiz hörmətimi hiss etməmiş deyilsiniz.

– Biz sənin dostluğunu düşmənlərimizə verdiyin cavablardan görmüşük, səni bərkədə-boşda sınamışıq, əziz Qara Kepka, belə sözlər nəyə lazım?

– Bilirsinizmi, məsələn bir az başqa cürdür... – Qara Kepka tən ortasındakı düyməni qaşayıb bütün təcürbəsini səfərbərliyə aldı. – Möhtərəm və möhtəşəm Çal Papaq, mən son əsərimi sizdən, sizin dərinizin əla keyfiyyətinə, sizin tükünüzün ipək incəliyindən, zərif qıvrımlarından yazmağı qərara almışam, sizi tikən papaqcının mahir sənətkarlığını tədqiq etmək istəyirəm. Otuz beş çap və rəqi həcmində olacaq bu əsər. Lakin...

– Lakin?

– Bəli.

– Nə lakin?

– Bilirsinizmi, möhtərəm və möhtəşəm...

– Qısa elə, Qara Kepka!

– Məni qoymurlar bu istəyimə nail olum.

– Necə?! Kim buna cürət edir?

Çal Papağın nəriltisində elə bir zəhm var idi ki, gözlərini elə bərəltmişdi ki, gəl görəsən, amma zalım Qara Kepkanın nə dili dolaşdı, nə də canına üşütmə düşdü.

– Sizin dostunuz Çal Papaq!

– Nə?!?

– Bəli. Lakin bu, hələlik öz aramızda qalmalıdır, möhtərəm və...

Çal Papaq Qara Kepkanın sözünü kəsib dimdiyindən yapışdı ki, yapışdı, sıxdı, sıxdı:

– Yalan dediyini təsdiq et, vicdansız, təsdiq et!!!

– Əfsuslar olsun ki, bu, yalan deyil, möhtərəm və möhtəşəm və mötəbər Çal Papaq, acı həqiqətdir. Mən sizə demək istəməyirdim, lakin...

Çal Papağın əlləri sustaldı, dağ qaməti büzüşdü – şair yaxşı deyib: “Döydü yağış məni, döydü qar məni, bir qarışqa minsəm, aparar məni”.

– Yox! Yox! Bu, ola bilməz! Bu mümkün olan şey deyil. Düzünü de, Qara Kepka, vicdanına and verirəm, düzünü de!

Qara Kepka sidqi-ürəkdən vicdanına and içdi ki, düzünü deyir, otuz beş çap və rəqi həcmindəki kitabının qarşısına çıxan maneə budur ki, var.

Çal Papaq inildədi, yəni, sizə güvəndiyim dağlar, sizə də qar yağarmış, sizi də çən basarmış, ay dad, ay bidad, sizin də üstünüzü duman almış...

Qanadları qırılmış Çal Papaq inildəməkdə olsun, sizə kimdən xəbər verim, Qara Kepkadan. Qara Kepka eləmədi tənbellik, Birinci Çal Papağından çıxıb gəldi İkinci Çal Papağına, yəni Birincilə, təzədən İkincilə və nə etdi, nə etmədisə – zalımın qorxusu yox idi! – yavaş-yavaş Birinci Çal Papaq durub-oturub İkinci Çal Papağı ifşa etməyə başladı, İkinci Çal Papaq da Birinci Çal Papağı, amma Qara Kepka bu Çal Papağından o Çal Papağına, o Çal Papağından bu Çal Papağına gedib-gəlməkdən yorulmadı ki, yorulmadı və bu təşriflərin sayəsindəydi ki, bazarda Birinci Çal Papağın qızı Kəlağayıya rast gələn İkinci Çal Papağın oğlu Araçqın arxadan qıza bir kəllə vurdu ki, biçərə qız üzüyöylü sərlidi yerə və yaxındakı

aptekədə burnuna naşatır spirti tutmasaydılar, ayılan deyildi. Araçqın da dabanına tüpürüb qaçdı evə.

Amma bununla qurtarsaydı, yenə abırdan idi – Çal Papaqlar özləri evdən çıxıb düşdülər küçənin ortasına: o buna yumruq, bu ona şillə, o buna tərpi, bu ona badalqa. Cəmi-ələm də ki, çıxmışdı tamaşaya.

Həmin gündən sonra Çal Papaqlar arasında bu cür savaqlar ki, İngiltərədə buna keltç deyirlər, tez-tez baş verdi və onların camaat arasındakı hörmət-izzəti bir tərəfə qalsın, özlərində də bir Çal Papaqlıq qaldı – ikisinin də tükü yonulmuşdu tamam, Birinci Çal Papağın dərisində beş cırıq var idi; İkinci Çal Papağın dərisində yeddi cırıq, ikisi də axsayırdı, ikisi də... Nə isə, mən hələ dərinə getmirəm, bizim zəmanənin nağılı gərək müxtəşə olsun.

Camaat əvvəlcə bütün bu əhvalatlara bərk təəccübdə idi. Sonralar bu təəccüb kefiköklüklə əvəz olundu, yəni onlar Çal Papaqların verdikləri tamaşalara baxıb həzz almaqla məşğul idilər, amma yavaş-yavaş bu kefiköklük dəxi söndü və mən bu camaata heyrət edirəm ki, özlərini elə aparırdılar, elə bil dünyada heç sabiq möhtərəmlər olan Çal Papaqlar kimi bir zad yox imiş.

Qara Kepkanın isə həyat yoldaşı, könil dostu, qəlb sirdaşı, vəfali sevgilisi Çadra xanımın birlikdə kefi kök, damağı da ki çağ idi, özü də gedib Şlyapalar yaşayan şəhərə bilet almışdı. Burda nağılı qurtardım.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri bu nağılı yazanın, biri də oxuyanın. Vəssalam, şüttamam.

İlyas ÇAVÇAVADZE

I

Yaxşı yadımdadır, uşaq vaxtı ilin son gecəsinin gəlməsini necə ürək çirpintiləri ilə gözləyirdik. İlin axır gecəsi balaca kəndimizdə bizim - iki bacı, üç qardaşın çolpa tək ata-anamızın qanadları altına sığınmağımız indiki kimi yadımdadır.

O gün bizi nə gizlənpac, nə qar-topu oyunları, nə qarda atlib-düşmək, nə də qaçmaq maraqlandırdı.

Fikrimiz-zikrimiz səhərin açılmasında olurdu, elə hey səhəri düşünür, səhərin eşqi ilə yaşayırdıq.

Evdə bu qədər mer-meyvə, şirniyyat ola-ola, bayırda nə işimiz vardı. Otaqların içində xısnlaşırdıq: burda hər nə desən var.

Bir tərəfdə doşab qaynayır, digər tərəfdə qozinaq hazırlamaq üçün badam və cövüz təmizləyirdilər; bu yanda kəhrəba rəngli bal sanki bizi səsləyirdi: gəlin, ağzınızı şirindədin, o yanda anamızın buxarında əritdiyi bal elə bil deyirdi: səhərə qədər birtəhər dözüün, bu axşam mən sənə üçün əriyirəm.

Biz bu qədər naz-nemətin bolluğu içində gözütəx halda o tərəf-bu tərəfə qaçırıq, fürsət tapan kimi bal olan qaba barmaq batırıb yalayır və özümüzü dünyanın ən xoşbəxt uşaqları sanarıdıq.

Gülüşün, qəhqəhənin, eyni zamanda anamızın könülsüz-könülsüz bizi məzəmmət etməsinin sönü görünürdü. Hiss edirdik ki, atamız da, anamız da bizə ürək-dən acıqlanırmı.

Elə buna görə də nazlanır, onlara qıslır, onlara ərk eləyirdik. Ən böyüyümüzün on iki yaşı ancaq oldadı.

O vaxtdan çox illər keçib və nə qədər yaxşı günləri özü ilə yuyub aparıb. Ata-anamız, iki qardaşımız, azacıq sonra bir bacımız arı sönən kimi söndü, bir-birinin ardınca getdi.

Bu fani dünyada bir qardaş və bir bacı qalmışdıq. İndi ikimizin də saçlarımızı dən düşüb. Hər Yeni il gələndə yaşımızın bu vaxtında da nəmli gözlərim məni istər-istəməz keçmişə qaytarır.

Olub-keçənlər gözlərimin qarşısına gəlir. Özümü o balaca kəndimizdə, o totuq bacı-qardaşlarımızın əhatəsində hiss edirəm. Ata-anamın öz balalarını necə şirin-şirin əzizlədiklərini, uşaqların körpə sevinci ilə onların qucaqlarına necə sıçradıqlarını görürəm.

Qulaqlarımda balaca bacımın, kiçik qardaşımın göyərçin kimi baş-baş verib ququqdaşmaları, anamın öyüd-nəsihəti, atamın şirin ləhcəli söhbətləri səslənir. İndi bunların hamısı mənə şirin yuxu kimi görünür.

Qəlbimdə bu qədər acılı-şirinli xətirələ qoymuş o balaca kənddəki beş qəbrin hər birində bu gün qəlbimi göynədən əzizim uyuyur.

Qəbirlərdə anam, atam, iki qardaşım və bir bacımla birlikdə mənim də uşaqlığım, xoşbəxtliyim dəfn olunub. Ah, uşaqlıq da, xoşbəxtlik də quş kimi uçub gedib və bir də heç zaman qayıtmayacaq.

O xoşbəxt günlər keçib, daha qayıdan deyil. Ötən günlər qəlbi öz ağrısı ilə göynədir və bəzən bu göynərtini ən parlaq sevincə də dəyişməzsən.

Bu yanğının ağrısı da o günlərin göz yaş kimi şirindir. Burada qəm sevincə, kədər şadlığa qarışaraq elə bir göynərti, çılğın sevinc nidaları yaradır ki, hər ikisinin səbəb olduğu göz yaşları bir-birinə qarışır.

Anamın ağzından nağıl sözünü eşidən kimi kişinin başına cormalaşdıq, kimimiz ayaqlarını qucaqladıq, kimimiz çuxasının ətkələrindən yapışb çəkə-çəkə o biri otağa apardıq.

- Sənin qadan alım, ata, bizə nağıl söylə, bəlkə yuxumuz gələ. Yoxsa, anam ordan qovur, sən də burda nağıl söyləmək istəmirsən, - deyib kişinin oyan-buyanında fırlanmağa başladığı.

- Yaxşı, siz deyən olsun. Ancaq diqqətlə qulaq asın.

Oducu çırtaçrtla yanıb ətrafa qılgıncılar səpələyən buxarının yanında bir uzun taxt qoyulmuşdu. Atam taxtın üstündə bardaş qurub oturdu. Biz də onun ətrafına söykəndik.

Ən balacamız başını atamın dizinə söykəyərək, üzünü əlləri arasına alıb, moruq kimi qarpqara, şəvə kimi zil-qara gözlərini kişinin ağzına zillədi: elə bil nağıla, doğrudan da, qulaq asacaqdı. Halbuki o da, ondan bir yaş böyük qardaşım da elə bir-iki kəlmədən sonra dərhal şirin yuxuya gedirdilər.

Atam nağılına belə başladı:

Mən əvvəllər də sizə dönə-dönə nəql eləmişəm ki, iranlılar bizim ölkəmizə çox düşmənçilik edirmişlər. Bizə rahatlıq vermir, gah bu yandan, gah o yandan basqına gəlir, biz də nə ki bacarırdıq, gücümüz nəyə çatırdısa onlara qarşı mübarizə aparır, vuruşurduq.

Yeni il hekayəsi

Kimsə haçansa çox gözəl deyib: ehtizaz doğuran xoşbəxtlik də bir ağrıdır ki, həmin bu ağrı da məhz belə ehtizazdır.

İlin axır günlərindən biri yaddaşımızda daha möhkəm həkk olunub. Bilmirəm sabahkı günün intizarındanmı, bilmirəm atlib-düşməyimizdənmi, biz balacaların gözlərinin yuxusu ərsə çəkilmədi.

Anamızın əl-ayağına dolaşmağa, uzanub-yatmağı dönə-dönə xatırlatmasına məhəl qoymayıb, əlimizi boğazımıza çəkərək yalvarırdıq: ana, qadan alım, bizi qovma, yuxumuz gəlmir.

Anamın başı qozinaq və doşab hazırlamağa qarışdığından qapının önünə badam, qoz, bal ilə içi dolu olan badyalar və sinilər düzülürdü. Atam otaqda qəlyan çəkə-çəkə nə iləsə məşğul idi.

Cam və sinilərin arasında qırğı kimi səkən kiçik bacım necə oldusa, onlardan birinə toxunub qabı yerə aşırıdı.

Anam ağzı üstə çevrilmiş bal qabını görən kimi bərk hirsələnib atama acıqlandı:

- Allah xatirinə, bir bunları başımdan rədd elə!.. O biri otağa çək, apar bunları, nağıldan-zaddan danışib başlarını qat, bəlkə yatıb məni rahat buraxalar.

Atam yaxşı nağıllar bilirdi və biz də onun söylədiyi nağıllara maraqla qulaq asardıq.

Hamı Vətəni sevərdi, mənəm balalarım, Vətən darda olanda onun müdafiəsindən boyun qaçıran çətin tapırdı.

Vətən uğrunda çoxları canından keçər, çoxları vuruşmalarda ad-san qazanar, çoxları öz igidlikləri ilə ürəklərdə əbədi məskən salardı. Bax, indi sizə belə igidlərdən biri barədə hekayə danışacağam. Siz bu hekayəni yadınızda yaxşı saxlayın.

II

Bir vaxt bizim Kartli çarı on birinci Giorgi adlı padşahımız varmış. O zaman qızılbaşların padşahı Şah Sultan Hüseyn imiş.

Bu padşah böyük qoşunla öz sərkərdəsini bizim üstümüzə göndərir ki, Gürcüstanı zəbt edib öz torpaqlarına qatsın. Bizimkilər də o saat qoşun toplayıb düşmənlərə qarşı müharibəyə qalxırlar. Bir-birinə düşmən olan iki qoşun üz-üzə dayanır.

Bir tərəfdə qızılbaşlar, o biri tərəfdə isə gürcülər. Dava başlanır. Davanın necə qurtarması barədə söhbət sonraya qalsın. Bu, uzun əhvalatdır. Mən bu vuruşmadan sizə yalnız bir əhvalat danışacağam.

Döyüşün qızgın çağında qızılbaşlardan bir nəfər qoşundan ayrılıb atını lap bizim tərəfə sürərək təkbaşına meydan sulamağa başlayır. Cıdırı çıxmış kimi atını bizimkilərin gözləri qarşısında elədən-elə, belədən-belə səyirdərək döyüşməyə adam istəyir. Qızılbaşın bu hərəkatı bizimkilərin qəlbinə toxunur.

- Bir ona baxın, ona, görün, necə də özündən çıxır! Olmaya bizi adam yerinə qoymayır, niyə belə qorxub çəkinmədən ortada gərdiş edir, - deyər bizimkilər ordan-burdan səslənirlər.

Bizim qoşundan bir nəfər gənc atını mahmızlayıb düz qızılbaş əsgərinin qarşısına sürür. Qızılbaş nizəsini gəncin sinəsinə sancaraq atdan salır və cəsədini torpağa sərir.

- Onun qanını yerdə qoysam, bu papaq mənə haram olsun, anamdan əmədiyim süd mənə haram olsun, burnumdan gəlsin, - başqa bir nəfər çığırıb atını dərhal qızılbaş əsgərin üstünə sürür. Qızılbaş onu da atdan salaraq, qələbədə ruhlanıb meydan-da daha həvəslə at oynatmağa başlayır. İrənli üçüncünü, dördüncünü, beşincini də beləcə qırıb-tökür. Bir-birindən cəsur və igid oğlanları həyatdan məhrum edir. Gürcülər daha da narahat olmağa başlayırlar: "Bu namusu necə qəbul edək, geri nə adla qayıdaq". Bilməyirlər nə etsinlər. Hamı qorxudan sükuta qərç olur. Döyüşə çıxmağa heç kəs cürət etmir. Qızılbaş isə atını meydana oynadır, cıdırı çıxmış kimi var-gəl edir, bu qədər gürcünü eyninə də almır.

- Nikoloz haradadır, Nikoloz! - gürcülər çığırşırlar. — Əlac eləsə, yalnız o edəcək, yoxsa bu iranlı bizim hamımıza arvad ləçəyi bağlatdırıb evə yola salacaq.

- Nikoloz Qostaşabışvili, Nikoloz! - Bizimkilər ordan-burdan bağırşırlar.

Sən demə, Qostaşabışvili elə bu zaman davanın qızgın yerində imiş.

Bu bağırışları eşidib vuruşa ara verir. Bizimkilər onun başına yığışaraq basıldıqlarını danışanda o, çuxasının ətəyi ilə qılıncının qanını təmizləyirmiş. Doğrudur, Qostaşabışvili çox adlı-sanlı igid imiş, lakin o vaxt artıq qocalıq yaxasını tanıyıbmış, qollarında əvvəlki güc, dizində əvvəlki taqət yox imiş.

- Bu qoca vaxtımda onunla döyüşə girməyə mənə də qüvvət hardadı, - Qostaşabışvili gəncələrə üz tutur, - görmürsünüz, bığ yeri yenicə tərələnib, kişi aslana bənzəyir.

- Beş igidimizi öldürdü, onların qanını yerdə qoyma. Onun qarşısında başımızı aşağı eləmə! - Bizimkilər ona yalvarırlar.

Qostaşabışvili Allahı köməyə çağıraraq yəhərə qalxıb kəhəri mahmızlayır. At bir göz qırpmında onu düz igidin qarşısına çatdırır.

Qızılbaş nizəsini işə saldıqda, Qostaşabışvili qolunu qabağa verib nizənin ucunu kənara itələyir. O, bunu elə sürətlə edir ki, yerlərdən alqış sədaləri qopur.

Qızılbaş ikinci dəfə hücumə keçənədək Qostaşabışvili atını onun üstünə şahə qaldırır, bir-iki güclü zərbə ilə onu atdan salıb ayağa durmağa imkan verməyir. Sonra Qostaşabışvili özü atdan sıçrayıb qızılbaş ayağa qaldıraraq deyir:

- Qorxma, sənin başını kəsməyə cəyəm. Səni igidliyinə görə bağışlayıram. Sənin kimi igidi öldürmək günahdır. Get, yolun uğurlu olsun.

- Mən də həyatı yalnız və yalnız sənin kimi igiddən peşqəş alardım, - deyər qızılbaş cavab verir, sonra sağollaşib uzaqlaşır.

1880-ci il

Gürcü dilindən tərcümə edən: Emin MAHMUD

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almayacaq. Mütələq alacaq, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi muntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucubatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləy-izləy savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFI

En və uzunluq dairəsi nədir?

Təsəvvür edin ki, okeanın ənənliklərində azmış bir gəminin göyərtesindəsiniz, yaxud heç bir yadda qalan nam-nişanəsi olmayan səhrada avara-sərgərdan qalmısınız... Azdığınız yeri kiməsə nişan vermək üçün nə deyəcəksiniz? Bax, en-uzunluq dairələri anlayışı məhz bunun üçün nəzərdə tutulub. Onların köməyi ilə sizi Yer kürəsinin istənilən nöqtəsində tapmaq mümkündür. En dairəsi obyektin yerini Şimal və Cənub qütblərinə nisbətə müəyyənləşdirmək üçündür. Bu qütblər arasında, onlardan eyni məsafədə xəyalı bir xətt var ki, adına "ekvator xətti" deyirlər. Ekvator xətti sıfır en dairəsini göstərir.

Ekvatorun şimala hərəkət etsək, biz şimal en dairələri, cənuba getsək, cənub en dairələri ərazisinə keçəcəyik. En dairələri Yer kürəsi ətrafına dolanan, aralarında eyni məsafə olan xətlərdir. Onlar həm ekvatora, həm də bir-birinə paralel olduquna görə, adlarına paralellər deyilir. Bu xətlər arasındakı məsafə kilometrərlə yox, dərəcələrlə ölçülür. Əgər çevrəni onun mərkəzindən keçən xətlərlə 360 bərabər hissəyə bölsək, qonşu xətlər arasındakı bucaq bir dərəcəyə bərabər olacaq. Nöqtənin yerinin daha yüksək dəqiqliklə təyini üçün hər dərəcə 60 dəqiqəyə, hər dəqiqə 60 saniyəyə bölünür. Şimal qütbü 90 dərəcə şimal uzunluq dairəsində, Cənub qütbü isə 90 dərəcə cənub uzunluq dairəsində yerləşir.

Lakin Yer kürəsindəki hansısa nöqtənin dəqiq yerini müəyyənləşdirmək üçün onun şimal və cənuba nisbətə yerini təyin etmək kifayət deyil. Koordinatlar mütləq qərbbə və şərqə nisbətə də müəyyənləşməlidir. Uzunluq dairələri elə bunun üçündür. Şərq və Qərb qütbləri olmadıqdan, deməli, hesablamaq üçün təbii başlanğıc da yoxdur.

Hələ çox qabaqlar qərara alınıb ki, sıfır uzunluq xətti İngiltərədə, Londonun şərqindəki Qrinviç laboratoriyasından keçir. Uzunluq xətlərinə "meridian" deyirlər. Onların hamısı ekvatora perpendikulyar olur və bir-biriylə Şimal və Cənub qütblərinin iki nöqtəsində kəsişir. Sıfır meridianından şərqə doğru şərq uzunluq dairələri, qərbbə istiqamətdə isə qərb uzunluq dairələri yerləşir.

Antarktidada həyat varmı?

Antarktida Cənub qütbünə bitişən geniş nahiyənin adıdır. Onun tərkibinə yerdəki materiklərdən iriliyinə görə beşinci olan Antarktida daxildir. Bu materikin ölçüsü Avropa üstəgəl Birləşmiş Ştatların birgə sahəsindən azıcaq kiçikdir. Antarktida Yer kürəsinin ən soyuq, ən darıxdırıcı parçasıdır. Onu dörd bir yandan planetin ən sərt dənizləri əhatə edir. Orda daim güclü, kəskin küləklər, çovğunlar olur, ərazisi əbədi qar və buzlarla örtülüdür. Çox soyuq olan bu nəhəng materik kimsəsiz səhra kimidir.

Maraqlıdır, bəs Antarktidanın buz örtüyünün altında nə var? Bunu dəqiq demək çətindir, çünki bu qitə hələ əməlli-başlı öyrənilməyib. Tədqiqatçılar orda kömür yataqları və qiymətli minerallar tapıblar. Lakin bu ehtiyatların çıxarılması o qədər çətin və bahalıdır ki, onlara toxunmağın mənası yoxdur. Orada bitkilərdən yalnız ən primitiv növlər: mamır, şibyə, sadə göbələklər və yosunlar bitir ki, onların heç birinin qida kimi dəyəri yoxdur. Ona görə də bu yerlərdə yalnız yemləri dənizdən çıxan quş və heyvanlar yaşayır.

Quşlardan sahil qağayısını, qütb qağayısını və pinqvinlərin bir neçə növünü qeyd etmək olar. Pinqvinlər qitənin sahil nahiyələrində yaşayır və elə oralarda da yumurta qoyurlar. Onların qanadları zəif inkişaf edib və buna görə pinqvinlər uça bilmir, amma əvəzində, əla üzür. Antarktida sularında suitilər və balinalar da yaşayır. Balina ovu Antarktida regionunda çiçəklənən yeganə sənaye sahəsidir. Bir zamanlar o, elə bir miqyas çatmışdı ki, balina ovunu nəzarətə götürmək, heyvanların tam məhvinin qarşısını almaq üçün xüsusi beynəlxalq sazişlər imzalanmalı oldu.

Hər suala

Daşlaşmış qalıqlar necə əmələ gəlir?

Daşlaşmış qalıqlar daş üzərində qalan heyvan və bitki orqanizmlərinin qalıqlarıdır. Bəzən onlar balıqçullağı, sümük, pulcuqlar, yaxud heyvan bədənlərinin digər möhkəm hissələrindən ibarət olur. Hərdən də heyvanlar tam qalır. O ki qaldı bitkilərə, bu, kömürlənmiş ağac parçaları, yaxud çürümədən sonra qalan nazik karbon təbəqəsi ola bilər. Hərdən bir heyvan ləpirlərinin yumşaq gil üzərində əksinə də rast gəlmək mümkündür. Bu gil, zaman keçdikcə bərkilib daşa dönmür. Canlı orqanizm öləndə onun bədəni tam yox olur. Yumşaq toxumalar çürüyür, bərkiləri isə külək və yağıntılardan təsirdən aşınmaya məruz qalır.

Lakin cəsədin üstünü qum, lill basanda onun ayrı-ayrı hissələri uzun müddət qala bilər və minlərdən sonra daşlaşmış qalıqlara çevrilir. Belə qalıqların əksəriyyəti suda yaşayan heyvanlara və bitkilərə aid olur. Bu, ona görə baş verir ki, ölümdən sonra cəsəd suyun dibinə enir və orada suyun gətirdiyi lillə örtülür. Tədricən orqanizmin qalıqları qumun, lillin altında daha dərinə qalır, bu çöküntülərin alt qatı böyük təzyiç nəticəsində bərkiyir və necə deyirlər, çöküntü süxurlarına çevrilir. Çöküntü süxurları uzun müddət ərzində toplanır və onlarda "dəfn olunan" bitki və heyvan qalıqları daimi dəyişikliklərə məruz qalır. Suda olan mineral duzlar onların sümüklərindəki kiçik məsamələri, balıqçullaqlarının ətrafındakı boşluğu doldurur.

Balıqçullaqları dağılından sonra isə onların əksi daşın üzərində qalır. Bu proses minilliklər boyu davam edir. Quruda cəsədlər ya küləyin gətirdiyi qumun, ya da vulkan püskürməsi zamanı yaranan külün altında qala bilər. Həşəratlar və digər xırda canlılar bəzən yapışqanlı qatrana ilişib qalırlar. Qatran quruyaraq kəhrəbaya çevrilir və cəsədi dağılmaqdan qoruyur. Daha iri heyvanlar əbədi buzlaq şəraitində üzən qumsalqlarda qala bilər.

Arxeologiya nədir?

Arxeologiya bizi Yer üzündə keçmişdə yaşamış insanların həyatı ilə tanış edən elmdir. O, planetimizin qədim ikiayaqlı sakinlərindən miras qalan hər şeyi öyrənir. Arxeoloqların işi iki mərhələyə ayrılır və onların hər biriylə məşğul olmaq üçün xüsusi hazırlıq lazımdır.

Birinci mərhələ qədim yaşayış məskənlərində qazıntılar aparmaqdır. Bu iş tələsmədən, maksimum səliqəylə görülməlidir ki, torpağın altından çıxan çox kövrək əşyalar dağılıb xarab olmasın. Qazıntılar zamanı bütün qeydlər xüsusi gündəlikdə aparılır.

İkinci mərhələ tapılmış əşyaların diqqətlə öyrənilməsi və onların təfsirlərinin hazırlanmasıdır. Bunu o məqsədlə edirlər ki, tarixlə maraqlanan hər kəs bu informasiyaları ala bilsin. İşin bu mərhələsi başa çatandan sonra arxeoloq gəldiyi nəticələri qətiləşdirir. Bu nəticələr heç vaxt kamil olmur, çünki yalnız əldə olan materiallara əsaslanır.

Bu materiallar, əsasən gündəlik həyatda insanları əhatə edən əşyalardır. Tapıntıların əsas qismini qədim yaşayış məskənlərinin qalıqları, əmək alətləri, bəzək və məişət əşyaları, uşaq oyuncaqları təşkil edir.

Arxeoloqlar tez-tez, nə vaxtsa əti insanlar üçün qida rolu oynayan heyvanların sümüklərini də tapırlar. Lakin tədqiqatçılara gön məmulatlarını, parça, yun, ağac və samandan düzəlmiş, tez xarab olan əşyalar tapmaq nadir hallarda nəsis olur. Elə bu səbəbdən də qədim sənət əsərlərinə də az rast gəlinir - təbii ki, əgər onlar metal, daş, yaxud kaşdan düzəldilməyibsə. Arxeologiya elmi insanların bəşər övladının inkişaf tarixiyə maraqlandığı gündən yaranıb.

Hələ eramızdan əvvəl V əsrdə yunan tarixçisi Herodot qədim abidələri öyrənmək üçün Misirə səfər etmişdi. Lakin qədim yunan sivilizasiyasının qürubundan sonra tarixə marağ sanki söndü. Bu marağ təzədən XVI əsrdə oyandı. O vaxt İtaliya və Yunanıstana səfər edən orta əsr alimləri antik mədəniyyətlərin qorunub saxlanmış nümunələrinə diqqət yetirməyə başladılar.

İtaliya sakinləri qədim pullar, güldanlar, kuzələr və başqa əşyalar tapmaq məqsədiylə xarabalılarda qazıntılar aparmağa girişdilər. Tezliklə bu məşğuliyyət çox geniş yayıldı və daha çox adam "tarixdə qazıntılar" a başladı. Beləliklə, yeni elmin - arxeologiyanın təməli qoyuldu.

Mağara adamları kimdir?

Min illər qabaq insanlar ev tikə bilmir, daş mağaralarda yaşayırdılar. Yeri gəlmişkən, mağaralarda məskunlaşan ilk insanlar özləri də bizlərə zahirən az oxşayırdılar. Bu məxluqları alimlər "neandertallar" adlandırırlar. Onların beyni - insanı heyvandan fərqləndirən əsas şey - elə müasir insanların beyni kimi idi, amma üz cizgiləri çox kobud olurdu. Neandertalların boyu 160 santimetrdən artıq deyildi, qamətləri indiki adamlarınki kimi düz olmurdu. "Mağara adamları" öz "evlərinin" təmizliyini qayğısına qalır, zir-zibillərini elə yaşadıqları yerə tökürdülər. Min illər ərzində bəzi mağaralar az qala ağzına kimi çürümüş qalıqlarla dolmuşdu... İnsanlar bu mağaralarda yaşayanda onların əzəməti, dərinliklərindəki qatı zülmət qarşısında dəhşət hissi keçirirdilər. Ona görə də yağış və qardan qorunmaq üçün həmişə mağaranın çıxışına yaxın yerləşməyə can atır, içəri tərəflərə getməyə ürək etmirdilər. Buzlaq dövrünün axırlarında artıq müasir adamlara daha çox oxşayan "kromanyonlar", yəni neandertalların törəmələri Avropaya köç etməyə başladılar.

Lakin onlar da, öz sələfləri kimi, mağaralarda yaşamağa davam edirdilər. Onların sayı tədricən artırdı. Bunun nəticəsində mağaralarda yer tapmaq müşkül olurdu. Bax elə o vaxt əcdadlarımızın bəziləri budaqlardan sığınacaq tikməyə, torpaqda qazmalar qazmağa başladılar.

Daha bir maraqlı fakt: insanların yaradıcılıqla məşğul olmasının ilk izləri də məhz həmin zamanlara aiddir. Cənubi Fransa və İspaniyanın şimal-qərbindəki mağaralarda tapılmış məşhur qayaüstü rəsmlərin də müəllifi məhz kromanyonlar olub. Həmin təsvirlər onunla əlamətdardır ki, bu, insan əliylə yaradılmış ilk incəsənət nümunələridir. Həmin şəkillər artıq onları yaradan insanların təxəyyülünün zənginliyinə dəlalət edir. Qayaüstü təsvirlərdə əsas etibariylə kromanyonların ovladığı heyvanların – bizon, ayı, vəhşi qaban, mamont və kərgədanların şəkilləri var.

Azərbaycan ərazisində ən qədim insan məskəni Qarabağda yerləşən dünya şöhrətli Azıx mağarasıdır.

Çox güman ki, insanın o zamanlar düzəltdiyi ilk əmək aləti kənarları itilənmiş iri daş parçası olub. Bu alətə alimlər “əl çapacağı” adını veriblər. Həmin aləti düzəldərkən qopan xırda, iti daşlardan da bir alət kimi istifadə olunurdu. O zamanların əmək alətləri yəqin elə bunlardan ibarət idi və insanlar minilliklər ərzində yalnız onlardan istifadə edirdilər.

Sonralar, buzlaşma dövründə Avropada “neandertallar” – öz sələflərindən daha kamil əmək alətlərinə malik olan insanlar peyda oldu. Onların da dolanışığı, əsasən ovdan çıxırdı, amma neandertallar öz xələflərindən fərqli olaraq, ova kollektiv iş kimi baxırdılar. Zaman keçdikcə, neandertallar kromanyonlarla əvəz olundu – onlar inkişaf səviyyəsinə görə artıq sələflərindən xeyli irəli getmişdilər. Kromanyonlar yeni-yeni əmək və ov alətləri düzəldirdilər: harpunlar, daş bıçaqlar, nizə, ox ucluqları...

Təxminən 6000 il qabaq insanların həyatında onların bütün yaşayışını dəyişən əsaslı bir dönüş baş verdi. Onlar taxıl yetişdirməyi öyrəndilər.

Buz dövründə heyvanların başına nə gəldi?

Buz dövrü Yer planetinin tarixində şimaldan formalaşmağa başlayan, sonradan planetimizin çox geniş regionlarını tutan nəhəng buz kütlələrinin əmələ gəlməsinə deyilir. O dövrdə qalın buz təbəqəsi Şimali Amerikanın, Avropanın və Qərbi Sibirin əsas hissəsini tutmuşdu. Yaxşı, bəs bu buz dövrü nə zaman olub? Çox uzun sürən bu proses təxminən 1 000 000 il qabaq başlayıb.

Bəs onda buz dövrü nə vaxt başa çatıb? Yer kürəsinin müxtəlif yerlərində fərqli zamanlarda, məsələn, Avropanın şimalında və Rusiyada cəmi bir neçə min il qabaq. Amma bəzi regionlarda həmin dövr indiyədək davam edir: Qrenlandiya elə əvvəlki kimi, başdan-başu buzla örtülüdür.

Buz dövründə, buz səhra milyonlarla kvadrat kilometr uzanırdı. Avropada onun sərhədi müasir İngiltərə, Almaniya, Rumıniya və Rusiyanın cənubundan keçirdi. Nəhəng buzlar irəliləyərkən heyvanların çoxu cənuba köç etməli oldu. Onlardan yeni, soyuq iqlimə davam gətirə bilməyənlər ya cənuba köçür, ya da məhv olurdu.

Qəflətən bir neçə qədim insanın qalıqları aşkarlandı. Beləliklə, tarixdə ilk dəfə olaraq, bir qrup insanın toxunulmamış skeleti tapıldı. Bunun səbəbi o idi ki, həmin mağaranın qədim sakinləri özlərinin ölmüş həmqəbilələrini dəfn edirdilər. Yəqin başa düşdünüz ki, qalıqları tapılan həmin ibtidai insanlara Neandertal adlanan yerin adı ilə “neandertallar” dedilər.

Alimlərin fikrincə, neandertal adamlar Mərkəzi Asiyada, Yaxın Şərqdə və Avropanın bir çox regionlarında təxminən 70 min il ərzində yaşayıblar. Amma onların Yer üzündə peyda olması təxminən 100 000 il əvvəl təsadüf edir.

Bəs neandertal adamın tipik nümayəndəsi necə görünürdü? Bu, çox güclü, bəstəboy bir insan idi. Sifətinin cizgiləri müasir insanlarınkindən çox fərqlənirdi: yastı yanaqlar, ağır, çox qabağa çıxan çənə, ensiz alın – normal neandertal adamın portreti belə olub. Çox mümkün ki, erkən dövrün neandertalları buz dövrləri arasındakı mülayim iqlimə açıq havada yaşayıblar.

Lakin yeni soyuqlaşma zamanı onlar mağaralara köçərək soyuqla mübarizə aparmağı öyrəniblər. Mağaralardan tapılan saysız-hesabsız ocaq yerləri ona dəlalət edir ki, bu insanlar onları qızdıran və vəhşi heyvanlardan qoruyan oddan istifadə ediblər. Hətta çox güman ki, onlar ocaqda yemək də bişirirdilər. Neandertallar təkcə daş əl çapacaqları deyil, həm də çaxmaqdaşından müxtəlif alətlər düzəldə bildirdilər. Çaxmaqdaşından düzələn alətlərin fərqli cəhəti onların daha səliqəli, daha iti olmasında idi. Onların bəziləri üçkünc şəkildə olur, çox güman ki, heyvanların dərisini soyanda, ətni doğrayanda onlardan bıçaq kimi istifadə olunurdu. Ehtimal var ki, neandertal adamlar ova da daş ucluqlu nizələrlə gedirdilər. Və nəhayət, neandertallarla bağlı çox maraqlı bir detal: onların beyni müasir insanların beynindən həcmcə daha böyük olub!

Səhrada isti daimdirmi?

Biz səhralarda havanın daim isti olduğunu düşünməyə adət etmişik.

Əslində, bizə bəlli olan Afrika səhrası kimi səhralar dünyanın elə yerlərindədir ki, oralarda termometrin mayesi, sözün əsl mənasında qaynayır və Günəşin yandırıcı şüaları ətrafdakı hər şeyi qovurur. Lakin bu, heç də o demək deyil ki, bütün səhralar mütləq dözülməz istilərlə dolubdur.

Gəlin əvvəlcə müəyyənləşdirək ki, səhra, ümumiyyətlə nədir? Onda çox şeyi anlayırıq. Səhra elə bir nahiyədir ki, orda rütubətin azlığından yalnız xüsusi həyat formaları mövcud ola bilər. “İsti” səhraların məsələsi aydındır: orda sadəcə olaraq yağış çox gec-gec yağır. Lakin elə bir yer təsəvvür edin ki, suyun hamısı torpağın altında donmuş vəziyyətdədir. Təbii ki, onda bitkilər də suyu mənimsəyə bilməz. Belə nahiyələr bizim səhralar haqda təsəvvürümüzə tam uyğun gələ bilər. Sadəcə olaraq belə səhralar “isti” deyil, “soyuq” səhralardır. Siz bilirsiniz ki, Arktikanın böyük bir hissəsi əsl səhradır? Orada illik yağıntının (yalnız yağış nəzərdə tutulur) səviyyəsi 40 faizdən aşağıdır və suyun əsas hissəsi heç vaxt əriməyən buzlaqlardan ibarətdir.

Amma elə “isti” səhralarda da soyuq olur. Məsələn, Mərkəzi Asiyada yerləşən nəhəng Qobi səhrasında qışda dəhşətli şaxtalar olur. Quru və daim isti səhraların əsas qismi Yer kürəsi boyunca ekvatorun şimalda və cənubda uzanan iki qurşaqda yerləşir. Atmosfer təzyiqinin daim yüksək olmasına görə, həmin yerlərdə demək olar ki, yağıntı yoxdur. Ekvatordan nisbətən uzaqda yerləşən başqa səhralara gəlincə, bunun izahı ondadır ki, həmin rayonlar “yağış kölgəsi” nə düşür. Bu ifadədə dəniz tərəfdən gələrək, qitənin içərilərinə doğru hərəkət edən yağış buludlarının qarşısını dağ silsilələrinin aldığı yerlərdə yaranan təbii şərait nəzərdə tutulur. İri çaylardan heç biri öz mənbəyini səhradan götürmür.

Lakin çayların dənizlərə aparan yolları səhraların ərazisindən də keçə bilər. Məsələn, Nil çayı Aralıq dənizinə tökülənədək, Afrika səhrasından keçir. Şimali Amerikadakı Kolorado çayının məcrası da əsasən, səhradan keçir.

bir cavab

Daş dövründə nə olub?

Biz daş dövrü deyəndə, çox-çox qədim zamanlardan insanın yazını kəşf etməsinədək keçən böyük bir dövrü nəzərdə tuturuq. İlk yazı nümunələri 5000 il qabaq yaranıb. Başqa sözlə desək, tarixəqədərki dövr həqiqətən çox uzun olub. İnsanın müxtəlif əmək alətlərini məhz o dövrdə düzəltdiyini və həmin alətlərin yalnız daşdan olduğunu nəzərə alaraq, həmin dövrü “daş dövrü” adı veriblər. Daş dövrü qədim daş dövrünə (paleolit), orta daş dövrünə (mezolit) və yeni daş dövrünə (neolit) ayrılır.

Neolit – yeni daş dövrü məhz belə başladı. İnsan heyvandarlıqla məşğul oldu, ev heyvanlarının dərisindən geyim kimi istifadə etdi, özünə ev tikməyə başladı. Qədim insanlar tezliklə yeni əşyalar, təbiətdə olmayan şeylər düzəltməyə girişdilər. Onlar gildən qab-qacaq düzəldir, kətantandan, yundan sap hörməyi öyrəndilər. İnsanların həyatında bir yeni keyfiyyət peyda oldu – onlar işi kollektiv görməyə başladılar və yavaş-yavaş ilk sünü yaşayış məskənləri yarandı ki, bunlar da kəndlərin, şəhərlərin ibtidai formasına çevrildi. Beləliklə, bizim “sivilizasiya” adlandırdığımız bir dövr başladı.

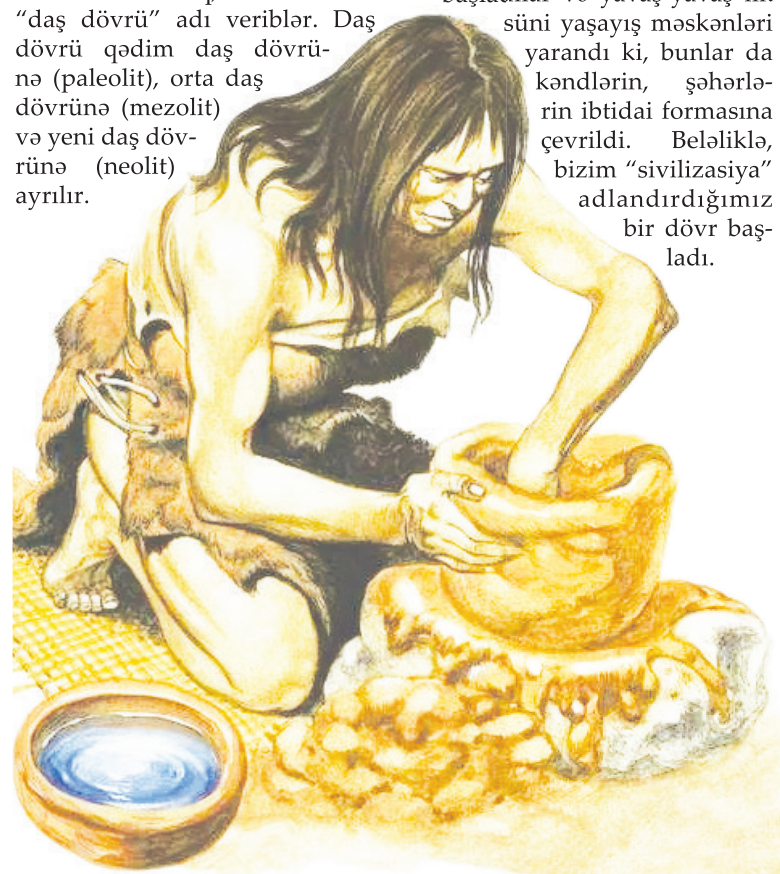
Yuxarıda sadaladığımız regionlarda bu gün yaşayan vəhşi heyvanlar həmin yerlərdə buz dövrü başlayana kimi mövcud olan zəngin canlı aləmin miskin qalıqlarıdır. İnsan isə heyvanların əksəriyyətindən fərqli olaraq dəyişmiş iqlimə uyğunlaşdı.

Çox mümkün ki, iqlimin soyuqlaşması insanın aqli səviyyəsinin inkişafına səbəb olmuşdu. Adamlar daha ağır hava şəraitindən sağ çıxmaq üçün bütün qüvvə və bacarıqlarını səfərbər etməyə məcbur olurdular.

Bitkilər də cənuba, daha isti rayonlara köç etmişdilər. Buz əriyəndə, onların bir qismi geri döndü, amma bir çox növlər Yer üzündən silindi.

Neandertallar kimdir?

İnsanın inkişafı necə baş verib? Bunu öyrənmək üçün alimlər ibtidai insanlardan qalan hər şeyi diqqətlə araşdırırlar: əmək və ov alətləri, qab-qacaq, skeletlər və sairə. 1856-cı ildə Almaniyanın Neander şəhərindəki çayın vadisində yerləşən əhəngdaşı mağarasında qazıntılar aparılırdı.

Rusiyanı tərk etdi

Tanınmış fransız aktyoru Jerar Depardye Rusiyada olan bütün əmlakını satıb. Mətbuatın verdiyi xəbərə görə, aktyor Rusiyadakı evlərini sataraq ölkəni tərk edib. Bundan sonra o, Belçikada yaşayacaq.

Onun Rusiya vətəndaşlığından imtina edib-etməməsi hələlik məlum deyil.

Xatırladaq ki, 2013-cü ildə məşhur fransız aktyoru Fransada böyük məbləğdə vergi ödəmək istəmədiyindən, Rusiyaya gəlmiş və prezident Putin ona Rusiya vətəndaş pasportunu şəxsən təqdim etmişdi. Həmin vaxt Kremlə J.Depardyenin şərafinə ziyafət də verilmişdi.

Rusiya mətbuatının yazdığına görə, J.Depardye Rusiyadan imtina etməyi əvvəlcədən planlaşdırmış. Belə ki, o, Fransanın idman kanalına müsahibə verərək bildirib: "Mənim Rusiya vətəndaşı kimi pasportum var. Amma mən fransızam. Bunu unutmuram. Sözsüz ki, məndə Belçika dövlətinin də pasportu olacaq".

Xatırladaq ki, Jerar Depardye Rusiya vətəndaşlığı aldıqdan sonra ona 2 mənzil hədiyyə edilib. Bunlardan biri Qroznıda 5 otaqlı evdir. Mənzil təxminən 15 milyon rubl dəyərində qiymətləndirilir. Digər evi isə, yeni tikilən binaların birindədir.

Məşhur fransız aktyorunun Rusiyadan üz döndərməsi birmənalı qarşılınmayıb. Rusiya mətbuatı bunu Putinə arxadan vurulan zərbə kimi qiymətləndirib.

Şah İsmayla fars deyən redaktora sərt cavab

Türkiyənin "Bengü türk" telekanalında yayımlanan "Ters açı" proqramının aparıcısı Murat İde Şah İsmayıl Xətaiyə fars deyən "Yeni Şafak" qəzetinin baş redaktoru İbrahim Karagülə sərt cavab verib.

İ.Karagül son günlər İran-Rusiya-Suriya ittifaqının Türkiyəyə qarşı hücumlarından bəhs edərək, İrani tənqid edir və belə yazır: "Sən Şah İsmayıl olarsan, ortaya bir Yavuz çıxar".

Murat İde ona belə cavab verib: "İrani və nifaqını tənqid etməyinə sözüm yoxdur. Amma əsl türk olan Şah İsmayıl fars kimi təqdim etməkdən utanmadınmı? Türkiyə İran-Rusiya-Suriya ittifaqı qarşısında çətinliyə düşərkən, Azərbaycan nə dedi? "Mən qarşıma təbii qaz verəcəyəm, həm də daha ucuz qiymətə". Azərbaycanlı qardaşlarımızdan utanmadınmı? 2009-cu ildə Bakıya getmişdin. Birlikdə getdiyiniz jurnalistlərdən eşitdim. "Əliniz soyuq sudan isti suya dəyməmiş". O qonaqpərvərliyi göstərən türkdən də utanmadın? İran kimi, nifaq salmadığınız yer qalmadı, növbə türklərəmi çatdı? Çaldıran acısına rəğmən, bu gün "Şah da bizim, Sultan da" deyən bu milləti indi də nifaqlamı ayırırsınız? İrana söz atdım deyərək, İran ağzı ilə yazırsan. Prezident Ərdoğan Azərbaycandan qayıdarkən təyyarəsində sənə "adam kimi yaz" dedi. Yenə eyni sözləri desinmi?" - deyərək, M.İde hazırladığı videosujetdə bildirib.

Daha sonra o: - "İran, zamanında Şah İsmayıldan qorxdu, bu gün də onun 35 milyonluq övladından qorxur", - deyərək, qeyd edib.

Məşhur Hollivud aktyoru həbs olundu

Məşhur Amerika aktyoru, "Oskar" mükafatı laureatı, daha çox "Yaşıl mil", "Mən robotam" filmlərindən tanınan Ceyms Kromvel atom elektrostansiyasının tikintisinə qarşı keçirilən etiraz aksiyasında iştirakına görə həbs edilib.

Bu barədə "The Daily Telegraph" qəzeti xəbər verib. 75 yaşlı Kromveldən başqa, 5 nəfər də həbs olunub. Onların arasında aktrisa Madlen Şou da var. Etirazçılar "Competitive Power Ventures" şirkətinə məxsus zavodun giriş qapılarını bağlayıblar. Qəzetin verdiyi xəbərə görə, aksiyalara Ceyms Kromvel başçılıq edib. Hüquq-mühafizə orqanları etirazçıları saxlayıb və onlar xuliqanlıqda təqsirləndiriləblər. Saxlanılanlar yanvarın 4-də Nyu-York məhkəməsinə çıxarılacaqlar.

Etirazçılar bildiriblər ki, atom elektrostansiyasının tikilişi yerli əhalinin sağlamlığına çox ciddi təhlükədir və bir müddət sonra bu, həmin ərazidə daşınmaz əmlakın qiymətinin kəskin şəkildə aşağı düşməsinə səbəb olacaq. Bundan başqa, onların fikrincə, atom elektrostansiyası ətraf mühitə ciddi təhlükə mənbəyidir.

Mərakeşdə Fəs Beynəlxalq Film Festivalında iştirak edən məşhur Amerika rejissoru Frensis Ford Koppola mətbuat konfransı keçirib. İslam dini ilə bağlı sualları cavablandıraraq Koppola, öncə "Fatiha" surəsini ingiliscə oxuyub. O deyib ki, islam, mərhəmət və xeyirxahlıq dinidir: "Qurani-Kərim ayələri rəhmət kəlməsi ilə başlayır və müsəlmanların Rəbbi mərhəmətli bir Rəbbdir".

Koppola islam dini sayəsində bəşəriyyətin tərəqqiyə nail olduğunu, mədəniyyətin inkişaf etdiyini və bunun, bütün dünyanın rifahında önəmli rol oynadığını vurğulayıb. İslamın sülh, sevgi, mərhəmət və tolerantlıq dini olduğunu deyən Koppola: - "13-cü yüzillikdə mədəniyyətlərin beşiyi olan bu dini tanıyan hər kəs bilir ki, ən vacib iki cümmlə var: "Allah Rəhman və Rəhimdir. Biz insanlara zülm etmədiyinə əmin olduğumuz o Allaha tapınılıq!" - deyərək, sözlərinə əlavə edib. Rejissorun bu sözləri salona toplaşmış bir çox insanı kövrəltdi.

Qeyd edək ki, dünyanın ən məşhur rejissorlarından biri olan Koppolanın çəkdiyi "Xaç atası" trilogiyası bir çox nominasiyalarda "Oskar" mükafatına layiq görülüb. 76 yaşlı ssenarist və rejissor Koppola 5 "Oskar", 4 "Qızıl Qlobus" və 2 "Qızıl Palma" mükafatlarının sahibidir.

Yazığı nazirə nənəsinin üzüyünü...

Danimarka hökumətinin qaçqınların qiymətli əşyalarının müsadirə olunmasına dair qərarına etiraz edən danimarkalı yazıçı Kristian Mork, Əcnəbilər və inteqrasiya naziri İnqer Stoyberqə məktub ünvanlayıb. Məşhur yazıçı etiraz məktubu ilə birlikdə nənəsinin üzüyünü də nazirə göndərib. Mork, məktubunda ulu babalarının Danimarkaya Rusiyadan qaçqın kimi gəldiyini vurğulayıb. "Dəqiq bilirəm ki, nənəm Danimarkaya gələndə onun qızılalarını müsadirə etməmişdilər. Bu cür aşağılayıcı münasibətlə qarşılaşan insanları düşünərək sizə nənəmin üzüyünü göndərirəm".

Məktubunu facebook səhifəsində paylaşan yazıçı qısa müddət ərzində yüzlərlə təhdid şərh aldığından, məktubu səhifəsindən silib.

...Aktyorsa qaçqınlara 1 milyon dollar göndərdi

Aktyor Saşa Baron Koen və xanımı Ayla Fişer Suriyalı qaçqınlara 1 milyon dollar bağışlayıb.

Xarici mətbuatın verdiyi xəbərə görə, cütlik bu məbləği Suriyalı qaçqınlara yardım edən xeyriyyə təşkilatlarının («Save The Children» və IRC) hesabına köçürüb.

Həmin vəsait Suriyalı uşaqlara peyvəndlərin vurulmasına və onlara dəstək verilməsinə sərf olunacaq.

Hazırladı: NARINGÜL

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo - "Pedro Paramo", Matilda Urrutia - "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikası romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvey - "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske - "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç - "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov - "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Frensis Ford Koppola: "İslam sülh dinidir"